VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1924

GODINA II. UREĐUJE Dr. F. NIKOLIĆ KNJIGA III./2

VIJENAC

GOD. II. **LIST ZA ZABAVU I POUKU** KNJIGA III./2.

SADRŽAJ:

LISTAK:

»Vijenac« izlazi svakog 2. i 16. u mjesecu. Cijena mu je mjesečno Din. 20.— Pojedini broj stoji Din. 12.—. Uprava »Vijenca« nalazi se u Medulićevoj ulici broj 30. Novac se šalje poštanskom čekovnom uredu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34.469. Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva ulica broj 30-I. i ne vraćaju se.

»Vijenac« će u ovoj godini imati i posebnu rubriku za socijalni pregled, koju će uređivati DR. ĐURO BASARIČEK.

MARKO RAŠICA:
PINIJE NA PETKI

VIJENAC

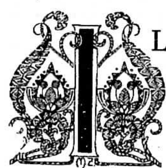
GODINA II. U ZAGREBU, 16. SIJEČNJA 1924. KNJIGA III., 2.

JAGODA BRLIĆEVA, ILIRSKA PJESNIKINJA

(O 100-TOJ OBLJETNICI NJENA RODJENJA).

Napisala ANTONIJA K. CVIJIĆ.

»... Reć ću pravo: Bilo Vas je,
I Ti slavna bješe taka,
Kostim bi Vam mjesto bilo
Ilirskijeh kralj prvaka!«
I. Trnski.
»Vienac na grob slavnoj pokojnici«.

LIRKINJE se bude! Kroz maglu stoljetne zaboravi diže se plaho po koja umna glavica, počešljana u dva glatka prama, uspravlja se lik iz stegnutog, baršunastog struka s dubokim dekolté-om, pozdravlja nas tanana ruka, urešena narukvicom od umjetno spletene majčine ili bakine kose. U očima i oko ustiju podrhtava smiješak, ponosan i slavodobitan. Njime su naše Ilirkinje nekoć nadahnjivale i bodrile naše junake i pjesnike, ali su njime često i prekrivale tajne, slađahne i gorke boli. Rijetko bi koja od njih istupila na popriště društvenih i umjetničkih novih smjerova, jer im to branili odgoj i stidljivost. No sudeći po njihovim dnevnicima i spomenarima s vlastitim poetičkim izlivima, nisu one zaostajale za naivnim lirskim pokušajima muškaraca, u ono doba, kad u hrvatskom jeziku nije za njih bilo ni uzora, ni suptilnih apstraktnih izraza.

Jagodine pjesme ne bi bile ušle u javnost, da nije nekoliko njih ubrao mladi pjesnik I. Trnski, te poslao »Danici lirskoj«, »Vrazovu Kolu« i »Zori dalmatinskoj«, i da nije dr. Milan Amruš iza majčine smrti dr. Vodniku predao njene pjesme, neka odabere stručak najsavršenijih po formi i ritmu, pa neka ih uz kratak životopis štampa »kao rukopis« u malenom broju za najtješnji krug.

Jedne sam večeri od Jagodine najmlađe kćerke, gđe Julke pl. Peičić, primila požutjele dvije bilježnice, što mirišu na smilje i kovilje, a sadržavaju nekih 150 poema. Tek manji njihov broj odgovara strogim pravilima poetike, ali sve su spontano ispjevane u najtoplijim časovima inspiracije, u časovima ćućenja i proživljavanja — čitav jedan vezani spomen-dnevnik tankoćutne žene. Kad se zagledamo u bidermajerski portret pjesnikinje, ukazuje nam se prelijepi klasični tip — hercegovačke plemićke porodice, visoko bijelo i misaono čelo, ravan nos s tananim nosnicama, velike sanjive, dobrodušne oči, sočna južnjačka usta, a u čitavom liku jedrina zdrave krvi.

Jagodini su djedovi ispred turskog okrutnog gospodstva pobjegli najprije u Bosnu, a odanle u Slavoniju, pa se nastanili u Brodu na Savi. Ime Brlićevih skopčano je s domaćom historijom i s književnošću. Jagodin je otac Ignjat Alojzije bio priznat ilirski jezikoslovac i sabirač narodnog blaga još tamo u predilirsko doba. Najvažnije mu bilo djelo »Gramatik der Illyrischen Sprache, wie solche in Bosnien, Dalmatien, Slavonien, Serbien, Ragusa etc. dann von den Illyriern in Banat und Ungarn gesprochen wird. Ofen 1833.« Drugo i treće izdanje već se štampalo u Zagrebu 1842. i 1850. kod Fr. Župana. To je djelo Brlić namijenio Nijemcima, da ih moralno prisili, neka uče naš jezik. Veliku je pak rodoljubnu misiju vršio Brlić izdavanjem »Občinskog ilirskog kalendara«, što ga je štampao u Budimu od god. 1836.—1855. a svojski ga suradnjom pomagali Vuk Karadžić i Šime Starčević, najbolji poznavač našeg narodnog jezika.

Ignjatu je žena, Katarina rodj pl. Benko, rodila petero djece, a sva su joj bila lijepa spoljašnošću kao i umom i srcem: sinove Andriju Torkvata (1826.) književnika i ilirskog političara, Ignjata, odvjetnika u Brodu i agilnog saborskog zastupnika, Ivu, časnika brodske krajišne pukovnije, koji je pao na bojištu u Italiji, a dvije kćeri, Mariju

Agatu, nazvanu Jagoda, rođ. 5. veljače 1824. i nježnu Anu. Taj brak bio je sretan, miran i idealan. U starinskom porodičnom molitveniku »Andachtsübungen« iz god. 1775. ne štampanom, već kaligrafskom rukom napisanome, zabilježila bi gđa Katarina po nutarnjim koricama sve najvažnije porodične date a na čelu smo našli ove retke: »Moj preljubljeni suprug rodio se za mene god. 1795.«

Jagoda je zarana počela da pjeva, dašto čisto slavonskom štokavštinom. U pupoljastom cvatu mladosti i duševne vedrine nastale su prve njene pjesme, kao što je »Ljubica«:

Ljubica ti mila
U grm se sakrila,
Ona skromno stoji,
Dok ju tko osvoji.
Miomiris samo
Mami djevu tamo.
Mami djevu tamo,
Da si ju ubere,
Sretna je bez mjere.
S njom se ona kiti,
— Lice sretno sviti —
Komu će ju dati?
Oće l' biti svati?

A kad se roditeljskom privolom vjerila s mladim graničarskim časnikom, tad ju kliktava prva ljubav nadahnula za pjesmu »Uzdah«, koju je Zajc god. 1893. uglazbio. Ona pjeva:

Ah! da mogu ići mlada
Tam' za one planine,
Gdjeno sunce sveđ zapada
Za nebeske visine.

Tražila bi za kim ronim
Suze svete ljubavi,
Za kim svaki uzdah gonim,
Samo da ga pozdravim.
Da ga vidim i cjelivam
U srdašce hrvatsko.

Ter da suze neprolivam
U to more jadransko.
Ako l' tamo našla nebi,
K podnevu bi brodila,
A odanle k iztoku bi,
Tražeći ga, hodila.

I sjevera dolnje strane
Hotjela bi potražit,
Samo da si srce rane
Nuz njeg mogu utažit.
Al badava kada nije
Slavuljkom mi biti moć,
Suznim okom čekat mi je —
Makar kada — on će doć!

U te dane slatkog snatrenja pade odjednom užasna zbilja. Mila plemenita majka - rodila mrtvo djetešce, a nevješti liječnici, možda i glupave vračare, skršili taj mladi život. Andrija se na opustjelom domu našao s petero djece, ne znajući, kuda da se djene. U Jagodinu pako dušu usjekla je nenadana majčina smrt prve brazde životnih borba. Otac je tad od najstarije svoje kćerke tražio golemu žrtvu: morala se odreći svog vojna, pa se posvema posvetiti rođenom domu i sitnoj braći. Jagoda se fatalističkom pokornošću onog vijeka podvrgla očevu zahtjevu, ali ta prva njena ljubav bila je tako jaka i stalna, da se kao osjetljiva rana provlačila kroz sav njen kasniji duševni život, pa je u njenoj uspomeni ostala svetinja nad svetinjama. Svoje tihe, očajne borbe i pregaranja, a napokon i spas, što ga je našla u radu, spominje na ljupki, naivni način u nekim stihovima, a ponajljepše u pjesmi »Mila mi je uspomena«:

Mila mi je uspomena mojih mladih danah
U veselju i u sreći nebijaše manah,
pjevala sam pjesme sa Andrijom bratom,
čitala sam knjige s mojim milim tatom.
U veselju i igrama
prolazište dani nama,
kad pokuca hudi gost,
te on kaza »sad je dost!«
Razboli se mila mati,
te ju počeh njegovati,
i briga me poče trti,
sve do mile majke smrti.
Odrekoh se svijuh nadah,
i oboli srdce od jadah.
Sad nad kućom valja bditi,
malom bratu majka biti,
poslužit si otca mila,
to je moja dužnost bila
i ljubavi srdca mlada
odreći se morah tada.
Utjehu najdoh ja u radu,
rad podigne opet nadu,
nada me je prevarila,
i žalostnu ostavila.
Što ti se je poslim zbilo
život mi je ogorčilo.

JAGODA BRLIĆ.

Tužno samovanje u Jagodinoj je prijemljivoj duši rađalo dva uzvišena nova osjećaja: **materinstvo i rodoljublje**, a ovi joj ostali kroz sav život vjerne vodilice. Najmanji bratac, njen »brajica Naco«, brojio je tek dvije godine, jedva što je prohodao, pa je u svojoj bespomoćnosti u sestre budio materinje, požrtvovne instinkte već za mlada joj djelovanja. Uz oca, koji je kao magistratski prisjednik i uvaženi literat u svojoj kući u Brodu primao mnoge znamenite muževe onog doba, pristupila je i Jagoda u svijetli krug ilirskih rodoljuba, tamo primila nadahnuće, koje se vječito obnavljalo i u njenoj pjesničkoj fantaziji domorodnim žicama ozvanjalo. A kad im je iz Rusije preko Zagreba došao u pohode uvaženi slavista Sreznjevskij, tad se mlado Jagodino srce stalo širiti u sveslavenskoj ljubavi, pa je od onih dana bila i ostala vjerna panslavizmu, a kasnije i Strossmayerovoj južno slavenskoj uzajamnoj ideji.

Kraj očeva zanimanja, isključivo samo za slavensku knjigu i političke ilirske borbe, pao je na premlada leđa golemi teret kućanstva, gospodarstva, brige materijalne i skrb za braću. Stari je Ignjat Aloizij nekoć bio polazio požešku gimnaziju, ali unatoč humanističkih nauka kasnije odabrao zvanje trgovačko, da bude vazda slobodan od obveza i veriga. Sad bi kroz dan sjedio u svom dućanu, oko njega naslagana svakovrsna roba na prodaju. Mušterije bi dolazile, po volji izabirale, što im treba, novac bi stavile na stol, pa bi odlazile, dok bi Brlić, zadubljen u čitanje i pisanje, jedva što i primijetio. Jedina mu je zajednička briga s Jagodom bila, kako će svoje sinove odgajati, da budu čelik-Hrvati, čestiti i budni. A to im je zaista i uspjelo. Zahvalnim srcem oni se svi zarana priljubili uz sestricu-majčicu, koju su podigli do umne i rodoljubne Ilirkinje.

Kroz godine patnja i stradanja razvijalo se najtjesnije prijateljstvo između nje i brata Torkvata, u našoj hristoriji najglasovitijeg Brlića. Otac ga je bio odredio za svećenika, noseći u srcu uzvišeni primjer narodnog mladog biskupa Strossmayera. Torkvato se tome nije protivio, no kad je boravio na studijama u Pazmaneumu u Beču, zatekla ga godina 48. a on bez zaređenja smjesta skinuo mantiju, pa se dao uvrstiti u redove Jelačićeve pukovnije. God. 1861. bio je već tako uvažena ličnost, da je pred cara doveo krajišku deputaciju, koja je pred prijestoljem odlučno izjavila svoju želju, neka vojnička Krajina, koja je dosada Austriji služila za najjači bedem protiv Turaka, bude ukinuta i materi Hrvatskoj povraćena. Kad je poslije revolucije nastala reakcija, stale oblasti da proganjaju Torkvata kao buntovnika radi izdanih brošura »Kratke uspomene na god. 1848.« i za još opasniju »Njemština i Slavjanstvo«. On je morao da se ukloni u inozemstvo, gdje je kao emigrant, živući u Kölnu i Parizu, objelodanjivao

članke u »Journal de Debats« i u »Augsburger allgemeine Zeitung«, u kojima je kulturnom Zapadu objašnjavao jadni položaj nesretne Hrvatske. U Parisu stupio je u uži krug znamenitih vođa novog demokratizma, pa se kojiput i lično sastajao s Napoleonom Bonapartom.

Gotovo pred svoju smrt 1868. poslao je miloj sestri, koju je obožavao kao »Madonu sa sedam mačeva u srcu«, dugačko pismo, generalnu svoju ispovijed, u kojem su najznačajnija mjesta ova: »Ja od god. 1849. nosim u srcu svom nepredobitni jad i čemer radi prevare, koju tad ministerij Schwarzenberg-Bach učini narodu našemu, a i meni. Ja sam popovstvo ostavio, išao u tabor Jelačića, u bunu slovačku, u agitaciju parišku, u pogibelji života — ne radi tog, da poslije budem sekretar Matice ili Historičkog društva, da budem provizur djakovački, jurista u Beču ili advokat u Brodu. Ja sam hrgu skinuo i radio na polju političkom oko Jelačića, u Parizu, Pragu itd., da u duhu slavjanskom i konštitucionalnom mogu svojoj domovini služiti t. j. obnašati državnu konštitucionalnu službu, i tako raditi za narod. To je moja u dnu srca iskrena želja bila, to je ključ za mene i moje ponašanje u ono vrijeme razumiti. Ali moja očekivanja prevariše carski ministri 1849., ne time, da mi nisu nudili službu. Jesu i oni i ban Jelačić i drugi mi nudili dobru službicu, iz koje bih danas Hofrath mogao postati. Ali što sam uvijek tražio i želio: to je, da budem u političkom životu karakter i konzekventan, i zato sam volio kuburit, privatnim službovanjem teško se hranit, i napokon u Brod se uklonit, uvijek od policije progonjen, nego okaljati moj obraz uniformom Bachova sistema i odreknućem Slavjanstva. S kolikom radošću sam pratio poraz njemačke vlade kod Solferina, koliko sam veselje osjetio nad porazom kod Königgrätza, to opisat ne mogu. Davno bo sam žeđao za osvetom nad prevarom, koja mi se god. 1849. učini, i želio, da oni propadnu, koji su iz mene napravili »politisch gefährlich« čovjeka, i progonili ideje, koje sam ja ljubio«. — Velika njegova ljubav za sestrom izražava se toplim izlivom izmučene njegove duše: »Ja te ljubim, ja te nosim u srcu, kud hodim, i želim ti, da mi ozdraviš sasvim, te umom i srcem tvojim, u kojima tako lijepe vlastitosti gojiš, našoj obitelji i našoj narodnosti na čast i diku, na korist i ugodnost živiš. Tako bo smo nesamo krvlju neg i načelom pravi brat i sestra.«

Kad je Jagoda navršila 18. godinu, odredio joj otac za muža dr. Ivana Amruša, posadnog liječnika u Brodu. Dok je mladi Amruš mnogo izbivao po taborima među ranjenicima, mlada je žena, ostavši u očinskom domu, a kasnije u Novoj Gradiški, sve to svjesnije istupala kao domorotka, bila je odlučna, samosvjesna, energična, pozivala braću i prijatelje u proplanutim svojim pismima, neka lično nose i odgovornost za svaki svoj politički istup. Teško joj je tad ranilo dušu, kad je brat Ivo pao na bojištu u Italiji, a grob u tuđini ostao nepoznat, ali ju još teže shrvalo 1868. kad je preminuo hrabri Torkvat. Kako je bila nesebična, to je u svojim pjesmama dala oduška više tome, što uslijed Torkvatove smrti gubi njen rođeni grad Brod. Ona pjeva:

Oj, ti Brod moj stari,
Tko za tebe danas mari,
tko će tebe sad opisat,
tko li tvoju prošlost risat?
A tog ima jošte dosta,
što nespomenito osta.
Smert prekide bratov rad,
i opusti spomen sad.
Novi red po kući hodi,
gospodarstvo drugi vodi.
Uspomena brata mila
slabo danas se vodila,
trudio se i štedio,
imetka je ostavio,
ali hvale ima malo,
jer za nikim ni jim stalo.
Hoće l' oni možda znati
ime slavno sačuvati,
za svoj narod borbu vodit,
stopam starih napred hodit?
To će tek budućnost reći,
hoće l' ugled sebi steći!

Kad je dr. Ivan Amruš, od ženinoga miraza kupio kuću u Zagrebu (Duga ulica br. 60) tad se mlada porodica preselila u hrvatsku prijestoljnicu. Umalo je i ovdje Jagoda okupila oko sebe naše hrvatske političare i umjetnike: Amruševa je rodoljubna kuća naskoro slovila kao stjecište Iliraca, jednako kao kuća Schauffove, Staduarke, Vrazove posestrime, i Vancaške, »ilirske mamice«. Onamo su zalazili oberstar Ivan Trnski, grad. senator August Šenoa, profesor dr. Fran Marković, vladin koncipista Eugen Tomić, dr. Franjo Rački i dr. Jagoda ih gotovo sve preživjela, a svakom smrću ljubljenog kojeg domoroda njeno srce ljuto zakrvarilo, i ona mu ispjevala koje usrdno spomen-slovo.

Tad je slijedio niz godina, kad je Jagodina stvaralačka poetska snaga utihnula. Aktivnost žene,

majke i domorotke ispunjavala je svu njenu bit. Od uvedenih zagrebačkih »jausena« ženskog društva kao i od dobrotvornih ženskih odbora ona se vazda klonila. To nije bilo po njenoj ćudi, voljela je davati i pomagati u tišini, neopaženo, iz ruke u ruku, bez ponizivanja bijednika, bez slavljenja po novinama. Svome mužu rodila je četvero djece, sina dr. Milana Amruša, opozicionalnog političara i gradonačelnika zagrebačkog, i kćeri Wilhelminu udatu Jahodu, Adu udatu Thaler i Julku udatu Peičić. U svu svoju djecu presadila je svoje ženske vrline i Torkvatov demokratski princip. Djetinje je haljinice mnogo puta znala da prekroji i preradi, e bi prištedila nabavke, a što je onda od njihovih sredstava pretjecalo, to se upotrebilo za siromahe, naročito za đake. I njen muž, Dr. Ivan Amruš uživao je u pomaganju sirotinji. Kolike li bi nevoljnike u bolesti pohađao, a da nije primao honorara, već uz napisani recept priložio i novac za lijek.

Djeca su majčicu obožavala kao sveticu. Bit će da je u Jagode kraj spoljašne ljepote bio i onaj mistički fluidum, koji primamljuje svaku srodnu dušu. Za ono vrijeme apsolutne religioznosti, primitivne i uvriježene, stvorila je Jagoda sebi svoj maleni raj, u kojem je ona — a da nije bila vulgarna bogomoljka — tražila i očekivala božju pomoć za sve ljude i za potlačenu domovinu. No u njenim pjesmama izražava se ta pobožnost nekim, tako reći — imperativnim zahtjevima. Ona svjesne duše traži božju pomoć. Bog m o r a da pomogne pravednicima, kao što je od domorodaca tražila, da moraju odgovarati pred narodom za svoje istupe. Najmilija joj je sveta slika bila starinski Ecce homo, u kojeg je Naco prije smrti upirao posljednji svoj pogled, pa ju to vezalo s vječnošću i bratskom ljubavlju.

Kojput bi u veče ipak posegnula za perom, a djeca bi tad tiho na prstima prošla sobom i šaptala: »Pst, mamica piše!« Njene tadanje pjesme bile su ponajviše refleksivne, kao slijedeća:

»Oj jesenska krasna noći,
čekam dok će mjesec doći,
koji svieti nam po noći,
kad će moje drago doći«.
Tako pjevah u mladosti,
puna nade i radosti,
nada nas je prevarila,
a radost nas ostavila.
Sve je bilo, al je prošlo,
a ipak do sreće došlo:
Sreću nađoh ja u radu,
da mi djeca ne propadu.
Rad je svakom velka sreća,
lude misli svakom preća.

Vlastite svoje želje znala je sve to većma stegnuti na najmanje mjere. Za cijelog je svog života bila željna da vidi Jadransko more, ali ga nikad ugledala nije. Željna je bila putovanja i svijeta, al se nikad nije dala na put, izim kad su joj udate kćeri bile u babinjama. A tamo bi onda malenim unučicama pričala o svem onom, što je njoj bilo uskraćeno, budila u njima ideale, koji se u njoj nisu nikad mogli obistiniti. A kad bi joj se kćeri ili unučad opirali protiv neumoljnog života, tad bi joj oko ustiju zatitrao gorki smiješak i ona bi im kazivala: »Jadna moja djeco, ne znate još, što je život! Mnogo je jači od vas i mlade vaše prkosne volje!«

Najveće udovoljenje za čitavog svog braka nalazila je u tom času, kad joj se jedinac sin, dr. Milan Amruš, uspeo na mjesto priznatog čestitog rodoljuba. Tad je u sitnoj pjesmici klicala:

Sina dadoh svom narodu!
Čvrste volje pomoć rodu!
Ilirka iz mladih dana
mislim da sam tomu zvana,
da pomognem domovini.
Njoj slobode svjetlost sini!

Kad je Jagoda obudovjela, a sve joj se kćeri rano bile poudale, a sin kao posadni nadliječnik, oženjen Katarinom Novakovom, boravio u Sarajevu, tad se ona odjednom našla na pragu novog života druge svoje cvatnje. U starijih žena dvije su kratke ere potpune čiste sreće: prva je ona, kad mlada žena, savivši u ljubavi svoje gnijezdo, na prsima drži svoje prvorođenče, pa ga hrani vrelom života, a druga, kad su mladi sokolići iz rodnog gnijezda izletjeli i novo sretno pristanište našli, a stara majka, spustivši u krilo ruke, na kojima se žuljevi pomalo već umekšali, gleda u prošlost smirenim, zadovoljnim osjećajem ljubavi i izvršenih dužnosti. Jagoda iznova sad prebirala po strunama i pjevala:

Liepo ti je mirno živjeti,
sa mislima u prošlost letiti,
tiho svuda, kuda oko padne,
ta tihoća blaži svake jade.
Tad razmišljaš, kad si bila diete,
razmažena od ljubavi svete,
roditeljah i svih prijateljah,
i družicah bilo cielo jato,

kojih srdce bilo pravo zlato,
i veselju nebijaše kraj,
djevojačtvo bio nam je raj.
U to doba velike nam sreće,
ljubismo se svakim danom veće,
dodje mladić, sveta spomen njemu,
i obuze srce mi u svemu,
tog je sveta spomen mi do groba,
jer nevidih podlih strastih roba,
Ljubav bila prava, što štuje,
u životu samo krasno snuje.

U toj tišini i sređenju misli, kojima nije ništa više smetalo, da se ne bi razvijale danomice novim poletom, u bezbrižnosti rad opskrbljene djece, Jagoda je sada više no ikada sudjelovala u političkim borbama svojih prijatelja. Njene su pjesme pune žara, straha, mržnje na tlačitelje, na bana Hedervara i njegove pomagače madžarone, odnarođene Hrvate. Jednom kliče:

Proklet on, proklet on,
proklet bio madjaron,
nek ga sunce neogrije,
nek mu polja tuča bije,
nek mu briga nuz bok stoji,
prokletstvo nek ga osvoji.
Proklet bio, kud hodio,
nesrećom se on srodio,
svako zlo uz njega bilo,
lice mu se ocrnilo,
za strašilo cielog svieta,
kao izrod nek se skita,
u kući mu mir nebudi,
i sa djecom nek se stidi.
Samo poštenje i sloga
uništit će prokletoga,
magjarona, prava vraga,
Otić će bez traga!

Radi tog ulizavanja i magjaronstva krivila je ona u velike zagrebačke žene, supruge činovnika, koje neumjerenim zahtjevima natjeraju muža u bestidan položaj, u izdajnike domovine. Odulju pjesmu svršava ona ovako:

To je žalost i sramota,
al ih vlada zato mota.
Sve na veliko se diže,
zato mora muž da gmiže.
Žena troši žalibože,
više nego muž dat može.
Da bi jednostavnost bila,
nebi harala ta sila!

Najvećma ju pak porazilo, kad su izbori za grad Zagreb sramotno svršili. Ona se tada tuži iz dna duše:

Jadan li si, o ti gradu mili,
podlego si magjaronskoj sili!
Mala četa pokazati htila,
da odkloni magjaronska sila,
glasovali za svoj Zagreb bolje,
nenajdoše kod drugova volje,
sebičnost i podlost ove vodi
ovom činu, koji gradu škodi.
Što je njima do hrvatske časti?
Samo nek se njima brada masti!
Moj Zagrebu, daleko ćeš pasti,
ostat ćeš ti kroz njia bez časti.
Slava onim, koji su pomoć htjeli,
premda su ih sebičnjaci smeli.
Dobra volja svaku hvalu vridi,
a puzavac svagdje nek se stidi!

Kad je Jagoda navršila 70. svoju godinicu, koju su prijatelji časno proslavili, a »Obzor« o njoj pisao s mnogo priznanja i zahvalnosti, ona se pomalo spremala na vječni počinak. S prozora prema sjevero-istočnoj zagrebačkoj okolici često bi gledala prema Mirogoju i vinorodnom Bukovcu, u kojem je posljednjih godina svome sinu zasadila plemenitu lozu i voćke. Svoju pjesmicu o Bukovcu je završila:

Nek ostane spomen sinu,
liepa polja, dobru vinu,
nek pokaže ovaj sad
stare majke mili rad.

Kojput bi pako djeci spominjala: »Sjećate li se, kako smo u Žaveru dolje u mlinu s krčmom našli veliku uljenu sliku kanonika, ilirskog junačkog borca? Mlinar je taj portret za jeftine pare kupio na licitaciji, a da ni ne zna, koga slika prikazuje. To je užasno! Časne uspomene neka poslije smrti vlasnika rađe budu spaljene, nego da dospiju u nevrijedne ruke! Obećajte mi, djeco, da ćete poslije mog preminuća sva moja pisma i bilješke spaliti!« Djeca su nerado na to pristala, ali se majčina želja ipak izvršila. Sačuvala su se od plamena tek porodična pisma i bilježnice s usrdnim majčinim pjesmicama. To je razlogom, da je uništena i politička njena korespodencija s našim narodnim reprezentantima, napose ona obilata s vladikom Strossmayerom. A što je sačuvao vjerni joj sin dr. Milan Amruš, to su iza njegova preminuća uništile surove ruke, prije no što su sestre dospjele da blago spasu.

Jagoda se 1897. spremala na smrt kano borac, koji je životnu svoju misiju časno izvršio. Junačke su joj bile i posljednje riječi: »Pustite me umrijeti!« Na bolesničkom svom ležaju još jednom je pregledavala najmilija pisma od ruke rodoljubnih Hrvata, mnogo toga i sama uništila, a onda smirene duše ispjevala svoju posljednju:

Mnogo liepih, krasnih mislih,
kolko mnogo odanostih
ja prebirem u prošlosti
u ovim starim pismi.
Gdje su srca plemenita,
ki su dobro mi želili?
Rieč im bila istinita,
što u tima pismi stoji.
Srdce miljem obuzima,
milen spomen niže njima,
Zahvalnost im vječnu gojim.
Danas stara, sama sjedim,
čitajući njih've rieči,
— prinašaju k mojoj sreći —
i sve mnogo ljepše vidim.
Slava mrtvim, uspomena,
a živima ljubav moja!
Nikad nisam usamljena,
jer mi srdce pjevat može,
dok me jednoć u grob slože,
neću biti ostavljena,
ostat će moja uspomena!«

OKO MOJE PRVE PJESME

ISJEČAK IZ NENAPISANA ŽIVOTA.

Napisao ĐURO ARNOLD.

A samu Duhovsku nedjelju godine 1873. poslije rane mise sustavi me pred Prucknerovim svratištem u gornjoj Ilici stari znanac očev iz Podravine, pa me upita: ne bi li s njim u Krapinu; on da putuje kočijom, a vraća se sutradan poslije objeda u Zagreb. Dakako da sam ponudu objeručke prihvatio; jer me već duge tri godine nije u Krapini bilo, a za to vrijeme nijesam nikakih vijesti odanle primao. I odoh kući po ogrtač, a pol sata kasnije bijasmo već izvan područja gradskog. Sunce je dobrano grijalo; ali kako su konji živo grabili, kočija je stvarala ugodnu promaju, pa nijesmo osjećali sparine.

Razgovor se kretao ponajviše oko moga školovanja; jer se ja nijesam usudio svoga dobrotvora ni pitati: u kojem li poslu putuje — dok mi za to ne bi dao povoda. Pričao sam mu, da se bavim poučavanjem mlađih od sebe, jer se sam uzdržajem; da sam već na svrsi gimnazijskih nauka i da stojim pred ispitom zrelosti, za koji sam se već prilično spremio. Za odmor polazim dosta kazalište navlastito radi opera, jer drame volim čitati nego gledati; a univerzalna biblioteka, koju od 3. razreda gmnazijskog pratim, donosi obilje toga blaga iz književnosti sviju naroda. »A što ćete poslije mature?« U vojništvo — rekoh — jer treba da obavim jednogodišnju dobrovoljačku službu; ali ću se istodobno upisati u pravoslovnu akademiju, a kad se otvori naše sveučilište, prijeći ću u filozofiju. »Vi ste se, je l' de, rodili u Krapini?« Ne, nijesam — nego u Ivancu kraj Varaždina, gdje sam svršio i dva prva razreda gimnazije pod strogom paskom strine Švabice; ali Krapinu volim nada sve, jer sam ondje proveo svoje djetinjstvo od 3. i mladenaštvo svoje do 15. godine. Otuda dolazi, da me Krapinčani smatraju svojim djetetom, a ja im to mišljenje nijesam htio mutiti, jer sam se s njihove naklonosti ponosio

»Vas imade vrlo mnogo u obitelji?« Doista. Po majčinu kazivanju bilo nas 24, a ja sam 19. po redu; dok nas danas imade 16. Da je tu bilo dosta i veselih i tužnih zgoda, lako se pojmi. Jedna od potonjih ostavila je duboke tragove u mom srcu. Sestra Marija, koja je stekla naobrazbu u Hernalsu, udala se za mjernika poljačke narodnosti, koji je došao u Krapinu na katastralno izmjerivanje, a onda bio premješten u Siget u Ugarskoj. Nakon dvogodišnjeg boravka ondje bude opet premješten sa ženom i dvoje djece u marmarošku županiju. Na tom putu trebalo je splavom prijeći preko rijeke Talabora, koja je silno nabujala od snijega, koji je u ono proljetno doba kopnio. Splav se usred rijeke razbio i čitava se obitelj utopila. Kad je o tom stigla vijest u Krapinu, istrči otac iz kuće u obližnja polja bez šešira; a majka boječi se, da si kakvo zlo ne nanese — jer je onuda Krapinica imala dubokih mjesta i virova — posla mene po nj. I doista ga nađoh, gdje luta uz vodu držeći se obim rukama za glavu, a duga mu kosa, kojom je običavao prekrivati čelu, leprša po zraku. S te me slike shvati jeza, i ne mogoh drugo reći, nego da ga majka kući zove, jer nas jošte imade malih. I danas, kad se toga sjetim,

prolazi me zima; a potanki službeni neobičnom čuvstvenosti pisani izvještaj ne mogu primiti u ruke, a da mi se oči ne zamute suzama. Na tu zgodu odbijam svoju čestu melankoliju.

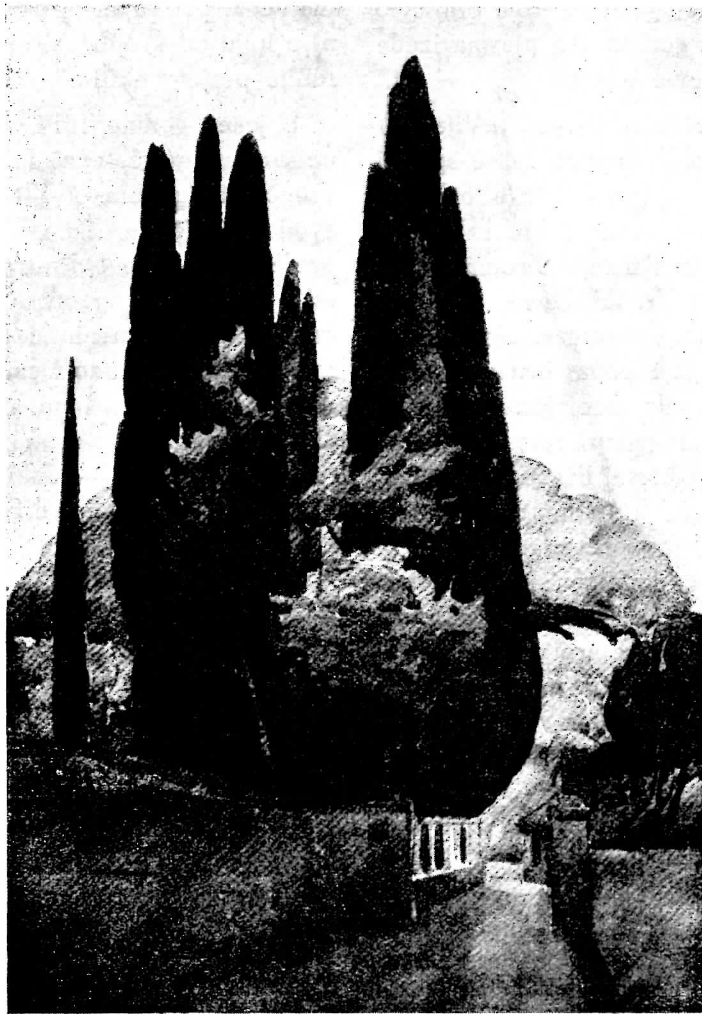
Drugo, — nastavim ja poslije kratke stanke, — na što iz svog djetinjstva često pomišljam, jer me se u velike doimalo, jest moj snošaj prema obitelji staroga Ilirca i veleposjednika Nestora pl. Kiepacha. Njegov sin Štefica bijaše moj igraći drug i neko vrijeme saučenik, a sad mi je još uvijek iskreno odani prijatelj. A što je on meni bio, bijahu njegove sestrice Ema i Ota, od nas nešto mlađe, mojoj najmlađoj sestri Amaliji. Spomenem li još dva dječarca iz dobre građanske kuće i Beatu, kćercu neke udove iz susjedstva, naveo sam čitavo društvance, koje bijaše malone dnevice na okupu za lijepih praznih dana. Sastajali bismo se u cvjetnoj velikoj bašči, koja se iza uglednih dvorova sterala do Krapinice. Tu je bilo svakojakih bezazlenih igara i tihih i bučnih, s pjesmom i bez nje. Jedared, kad je u Krapinu došla putna cirkuska družina — i naše je društvance htjelo oponašati utrku. Pri tom smo mi dječarci imali dakako biti upravljači, a djevojčice naši konjići. Kako su djevojčice već plele kosu, a Beatrica imala među njima baš najdulju, čime se jedino razlikovala od anđelića, što ih je Rafael naslikao podno svoje divne madone Sikstinske — morale su pletenice služiti uzdama. Beata je pristala na igru samo uz uvjet, ako ja njome upravljam, kao što se čudno nekud meni uopće najviše priklanjala. I doista sam okrajke njenih pletenica vrlo nježno prihvatio, utrgnuo jedan cvijet sa stabljikom mjesto biča — i igra je otpočela. Ganjali smo se oko svih rondela u bašči, pa i stazama, kuda je klupâ bilo. Kod jedne se sirotica potepla i ogrebla na ruci o čavao do krvi. S mjesta stadosmo; a ja pritisnem usta na grebotinu, isišem krv i povežem ranicu rupcem. Kod te me zgode svojim crnim i orošenim očima milo pogleda i smiješeći se reče: Sada ćeš ti mjesto mene umrijeti. Ne ću, odvratim; nego ćemo se druge igre igrati — kad opet dođeš.

Dakako, da je tikanje među nama prestalo godinama, kao što su i igre postale ozbiljnijima. Zabavljali smo se vozikanjem po Krapinici, u koju svrhu je otac prijateljev nabavio čamac, koji je uz ogradu bašće bio privezan lancem. Ribarili smo, čitali, pjevali i deklamovali, a često smo upriličili i šetnje u divnu krapinsku okolicu. Sve je to međutim prestalo stalnim odlaskom mojim; ali drage uspomene na zlatno doba djetinjstva, a možda i krv, što sam je iz Beatine ranice isisao — privezale su me baš trajno uz Krapinu. Još koješta sam pričao svom dobrotvoru, a on se češće slatko nasmijao kao da mu je drago, da ima tako razgovorna suputnika.

U Krapinu smo stigli još za bijela dana. Moglo je biti oko sedam sati. Odsjeli smo u svratištu Kruni. Moj se dobrotvor spremio odmah u posjete, a meni je kazao, da me čeka na večeru oko devet sati. A kud bih ja krenuo, nego li u dvorove Kiepachove, gdje sam i za djetinjstva bio kao kod kuće. Znao sam doduše, da prijatelja Štefice ne će biti u Krapini; jer mu se na dva dana praznika ne isplati doći iz Graza, gdje je svršavao prvi tečaj tehnike; ali sam mislio naći njegovu svojtu na okupu. Ova je međutim prije dva dana otputovala u Sutinske toplice. Kad nema mojih živih, pomislim — ajde da posjetim mrtve svoje. I ja se uputim ravno prema župnoj crkvi sv. Nikole, uz koju se steralo groblje. Za groblja sam vrlo rano stekao takvu simpatiju, da ni danas ne mogu doći ni u kakvo mjesto, a da ne potražim groblje. Groblje mi se čini najboljom školom skromnosti i prijegora, izmirenja i obraćenja. Čemu se naduvati bilo s česa, čemu gramziti bilo za čim, čemu zavidjeti bilo na čem — kad si ipak samo prah i u prah se opet promećeš? Ako čovjeku nije ništa vrednije od života (recimo primjerice domovina) — onda mu ni život ne može biti mnogo vrijedan. Ima li pak čovjek koje drago biće i sam na groblju — onda mu je kao da živi u dva svijeta.

Kad sam na groblje pao, sunce je baš zalazilo zlatilo još samo vršak zvonika tako, da se ovaj pričinjao velikim zapaljenim duplirom. Kod gdjekojeg sam groba stao i pomolio se, kod mnogih sam čitao samo napise; a kod jednog s hrastovim križem i dvije tuje — prošla me svega zima. Na zaprašenoj ploči stajalo je ime Beata, a kad sam ploču rupcem otro i razabrao godine — nestade za mene sumnje, da se ovdje smirila družica iz doba moga djetinjstva. I kako me čudna spopala slabina, sjednem podno humka i zavezem se u uspomene. Bila je to prava utrka misli i čuvstava; a da to nutarnje talasanje staložim, segnem za bilježnicom svojom i stanem žurno pisati. Kad sam svršio i pogledao opet na kobnu ploču — činilo mi se, da se pred njom postavila sjena male Beate. Skočim, raširim ruke, da je zagrlim — ali obujmim samo hladan križ. U to se sa crkve oglasi zvono na pozdrav Gospin, a ja moleći se ostavim groblje, da potražim svog dobrotvora...

Nije me iznenadilo, da sam noć proveo nemirno i da mi se Beata javila na snu. Bila je u bjelini, a dugu zlatnu kosu rasprosula po ramenima. Gdje

MARKO RAŠICA: ČEMPRESI U MIHAJLU, DUBROVNIK.
(Akvarel)

si tako dugo, upita me drhtavim glasom i pruži mi ruku. Bila joj hladna kao led. To me je dovelo na misao, da je pitam: kako je ondje? Tebe nema — otpovrne ona bolno se smiješeći — i nestade je. Pripominjem ovdje, da uvijek, kad se na snu sastanem s kojim od svojih pokonika, ne propustim pitati ga: kako je u onostranom svijetu?; ali svaki se uklanja odgovoru ili se posluži simboličkom izjavom.

Probudio sam se vrlo rano, otišao na groblje, a odavle k misi. Tu sam bio dosta rastresen, jer sam gledao, ne bi li našao koga, koji bi mi znao nešto kazati o Beati. Ali uzalud. Poslije objeda bijasmo već na putu u Zagreb, kamo smo stigli kasno u noć. Sutradan imao sam silnu glavobolju. To je bolest, koja me je u gimnaziji vrlo često mučila; a danas mogu kazati, da me je pratila do pred koju godinu. Nitko nije toliko antipirina i migrenina pojeo kao ja; ali je zato bila i jedina ozbiljnija bolest moja. Kad se pod večer rečenoga dana stišalo, uzeo sam svoju bilježnicu i stanem čitati, što sam u nju napisao. Kod te zgode zamjetim, da su to zapravo stihovi s mjerilom i rimama. Doista sam tu i tamo koju riječ prebacio ili izmijenio, pa napisanim kiticama dodao još jednu (posljednju) — ali moja prva pjesma bijaše napisana. Prije toga nijesam ni pokušao, da koju napišem; ali sam poeziju strašno volio. Uz narodne pjesme, koje sam s požudom čitao, najvolio sam od Dubrovčana Gundulića i Gjordjića, od Iliraca Vraza i Nemčića, od kasnijih Preradovića, Šenou i Markovića. Potonju dvojicu smatram još uvijek svojim uzorima.

Prepisavši svoj prvijenac na čisto, izručih ga mom profesoru iz filizofijske propodevtike Franji Markoviću, koji je one godine bio urednikom »Vijenca«, s molbom, da mi kod zgode saopći svoje mišljenje. Slijedeći sat, što ga je u osmom razredu imao, često bi na me pogledavao i plaho se nasmiješio, a poslije sata me pozvao na hodnik i rekao mi, da mu se pjesma vrlo sviđa i da će je štampati — samo ne može da kaže, kad će to biti,

jer imade mnogo odobrenog gradiva, koje bi moglo dostajati za list do konca godine. Ali pjesma izađe ipak u 49. broju na prvome mjestu.

Godine 1874. preuze uredništvo »Vijenca« Šenoa, jer je Marković dobio dopust, da se spremi za sveučilište, koje se u jesen imalo otvoriti. Kako je Šenoa uz gradske poslove bio zabavljen izučavanjem vrela za svoje historijske romane, pomagao mu je u uredništvu Trnski. Za me je ta godina bila sasvim neplodna, jer sam služio kao tobožnji dobrovoljac — a gdje bojno oružje govori, tu po latinskoj poslovici vile šute. Ipak sam ove godine predao Trnskomu jednu romancu i tri pjesmice iz nedovršena ciklusa lirskog. Za onu prvu mi poslije reče, da će je štampati; a za one druge primijeti: da su pune pretjerane tuge za nekom djevojkom. Vi ste, doda, pristao i simpatičan momak, a k tomu poeta. Ako jedna ne mari možda za vas — marit će desetero drugih. Mene ta primjedba niti je iznenadila niti uvrijedila. Iznenadila me nije, jer je Trnski bio već daleko od onoga doba, gdje svak manje ili više slično raspoloženje iskušava; a uvrijedit me nije mogla, jer sam ga vrlo cijenio radi zasluga, što ih je stekao za formalnu stranu hrvatskoga pjesništva, a napose za čistoću jezika. Kako je u tom išao kadgod i predaleko, razumljivo je, zašto je izazvao podrugivanje sa strane mlađih (»Paukove mreže« u »Lipi« 1874.), koje podrugivanje je opet sa svoje strane išlo predaleko. Mene je kod neke zgode pitao, kako ja o tom napadaju sudim; a ja mu rekoh, da ga ne odobravam, jer se lični nazor imade poštivati, ako protivnik hoće, da se i njegov poštuje. Ja bih taj napadaj, primijeti on, mogao suzbiti samo oružjem, jer sam ja vojnik — ali ne mogu da unesrećim mlada čovjeka,. Iako mi se ta primjedba nije svidjela, nijesam mu toga ničim pokazao; jer sam iz nje jasno razabrao, kako ga se napadaj bolno dojmio. Ne treba, uostalom sumnjati, da bi nam jedan Trnski i danas dobro došao; jer otkad se već i poletarci smatraju sami svojim autoritetom, pjesma nam sve više gubi pjesnički oblik i postaje zapravo pjesničkom prozom. A jednako se gubi sve više čistoća narodnoga govora, jer se u pjesme uvlače riječi, koje ne samo da narod ne poznaje, nego ih ni pjesnici sami često ne razumiju.

Ja sam spomenute lirske pjesmice odmah povukao i s ostalima nedovršena ciklusa bacio u svoju i onako slabo loženu peć; ali par njih ne htjede izgorjeti — valjda da Trnski bude u pravu: jer su suzama bile previše natopljene. Romansa pak je u 19. broju »Vijenca« doista štampana, ali tako umivena, počešljana i opremljena — da je nijesam ni u koju od svojih zbirki uvrstio, jer bih se bio tuđim perjem okitio.

U jesen godine 1874. riješio sam se vojništva i upisao u mudroslovni fakultet upravo otvorena sveučilišta odabravši filozofiju i povijest glavnim svojim strukama. Tu mi Marković nije bio samo profesorom nego i dragim prijateljem; jer sam ga od vremena do vremena morao polaziti, da raspravljamo o stručnim i književnim stvarima. On me je lično upoznao i sa Šenoom, koji me je jednako zavolio kao i on sam. Zato se od godine 1875. javljam često u »Vijencu« i ostajem mu revnim saradnikom — doklegod nije svenuo. U to doba pada i poznanstvo moje s Jorgovanićem, koji se nešto ranije javio u »Vijencu«. On se također upisao u filozofiju, ali je kolegija rijetko polazio, koje zato, što je stanovao kod oca Fliedera, koji je imao mlin na Medvešćaku blizu Šestina; koje zato, što nije namjeravao postati profesorom, već ostati samo književnikom. Jorgovanić je bio pravi bohem onoga doba, ali vanredno simpatičan radi duhovitosti, neobično bujne mašte i vesele ćudi. Koliko put sam ga samo noću pratio kući i po mjesečini s njime sanjario! A i on je mnogu noć proveo kod mene u razgovoru, kad mu se nije dalo po prašnom ili blatnom putu basati kući. Tek pod kraj semestara, kad sam se spremao za kolokvija, nije me pohađao.

Kako je iste godine počela izlaziti i »Lipa«, najprije pod redakcijom brata velikog slaviste Jagića, a poslije profesora Klaića, postadosmo i njeni suradnici — doista ponajviše pod anonimima, šiframa ili bez oznake. Ovo je bilo navlastito zato, što nijesmo htjeli povrijediti osjetljivost Šenoinu, koji je naš razvoj baš s ljubomorom pratio. Ali on nas je ipak i zakrabuljene prepoznao — pak nam to šaljivo i priopćio. Ljutiti se međutim nije ni mogao, jer smo baš tako nas dvojica kao i Klaić istodobno sarađivali i u »Vijencu« i jer je vrlo dobro poznavao privlačive vrline Klaićeve, koji nije bio samo odličan historik nego i pjesnik i novelista i glazbenik.

Godine 1876. izdalo je sveučilišno društvo »Velebit« u Beču svoj prvi godišnji almanak »Hrvatski dom«. U njem sam priopćio oveću pjesničku pripovijest svoju »Radak, vojvoda bosanski«. Šenoa izvješćujući u »Vijencu« o tom almanahu zadržao se dobrano kod mog priloga i postavio u neku ruku prognozu o mom daljnom pjesnikovanju. Koga to Šenoino mnijenje zanima, neka ga ondje potraži. Ja ovdje spominjem samo toliko, da sam trajno nastojao, da se njegova prognoza ispuni.

TRI HUMORESKE A. ČEHOVA

Prevela prof. D. P.

KĆI ALBIONA.

PRED kuću posjednika Grjabova dokotrljala se prekrasna kočija s točkovima od kaučuka, ugojenim kočijašem i baršunastim sjedalima. Iz kočije iskoči ujezdni starješina plemstva Fjodor Andrejić Ocov. U predsoblju susretne ga pospani lakej.

— Jesu li gospoda doma? — upita starješina.

— Ne, nikako. Gospođa se s djecom odvezla u goste, a gospodin s mamzelom guvernantom lovi ribu. Od ranoga jutra.

Ocov popostane, razmisli i uputi se k rijeci, da potraži Grjabova. Nađe ga neko dvije vrste od kuće kod rijeke. Bacivši pogled sa strane obale dolje i spazivši Grjabova, Ocov udari u smijeh... Grjabov, visok, krupan čovjek s vrlo velikim glavom, sjedio je na pijesku, podmetnuvši pod sobom noge na turski način i pecao. Šešir mu je bio na zatiljku, kravata se pomakla na stranu. Pokraj njega stajala je visoka, mršava Engleskinja s izbočenim rakovim očima i velikim ptičjim nosom, nalik prije na sjekiru, negoli na nos. Ona je bila odjevena u bijelo, muselinsko odijelo, kroz koje su prodirale mršave, žute pleći. Na zlatnom pojasu visio je zlatni sat. Ona je također pecala. Okolo obojih carstvovala je grobna tišina. Oboje bilo je nepomično kao rijeka, na kojoj je plivalo njihovo pluto.

— Lov je smrtan, a sudba gorka! — nasmije se Ocov. — Zdravo, Ivane Kuzmiću!

— A to si ti? — zapita Grjabov, ne skidajući očiju s vode. — Došao si?

— Kako vidiš... A ti se još uvijek baviš svojom budalaštinom? Još se nijesi odučio?

— A vraga... Cio dan lovim, od jutra... Nekako slabo se danas lovi. Ništa nisam uhvatio ni ja, ni ova sablast. Sjedimo, sjedimo i nikoji vrag. Pa da svisneš, ništa.

— Pljuni na to. Pođimo votku piti!

— Čekaj... Moglo bi biti, da štogod ulovimo. Predveče riba bolje kljuje... Sjedim ovdje, brate, od ranoga jutra! Tako je dosadno, da ti ni kazati ne mogu. Sam me đavao natjerao, da se priviknem na to lovljenje! Znam, da je glupost, a ipak sjedim! Sjedim kao kakav podlac, kao osuđenik i gledam na vodu kao luđak kakav! Treba ići na pokos, a ja ribu lovim. Jučer je u Haponjevu preosvjašćani služio, a nisam pošao, ovdje sam eto presjedio s ovom kečigom... s đavolicom ovom.

— No... jesi li s uma sišao? — zapita Ocov, konfuzno pogledavši Engleskinju. — Žestiš se u prisutnosti dame... i još ju...

— Nek ju đavo nosi! Svejedno, i tako ništa — ruski ne razumije. Hvališ li je ili kudiš — to je njoj posve svejedno! Pogledaj joj nos! Ta radi samoga nosa past ćeš u nesvijest! Mi sjedimo cijele dane zajedno bez ijedne riječi! Stoji kao strašilo i bulji u vodu.

Engleskinja je zijevnula, promijenila crvića i bacila udicu.

— Čudim se, brate, ne malo! — nastavi Grjabov. — Živi luđakinja u Rusiji deset godina i sve jedno ni slova ruski!... Naš kojigod aristokratić, ako ode k njima, brzo nauči brbljati po njihovu načinu, a oni... vrag ih znao! Pogledaj na nos! Na nos ti pogledaj!

— Ali, prestani... Neugodno je... Što si to napao na ženu?

— Ona nije žena, nego djevica... O ženicima valjda mašta, vražja lutka. I zaudara od nje nekako gnjilo... Zamrzio sam je, brate! Ne mogu je ravnodušno gledati! Kad me pogleda svojim strašnim očima, sav se zgrčim, kao da sam se laktom o ogradu udario. Ona isto voli pecati ribu. Pogledaj: peca i svetkuje! S prezirom gleda na sve.. Stoji i spoznaje, da je čovjek i da je možda car prirode. A znaš li ti, kako je zovu? Nilka Čarlzovna Tfeis! Fuj!... ne da se ni izgovoriti.

Engleskinja, čuvši svoje ime, polagano povede nos na stranu Grjabova i premjeri ga prezirnim pogledom. S Grjabova podigne ona oči na Ocova i oblije ga prezirom. I sve to šuteći, važno i polagano.

— Jesi li vidio? zapita Grjabov, hohoćući. — No evo! Ah ti, sablasti! Radi djece jedino i držim tog vodenog salamandra. Da nije djece, ta ja je ne bih ni na deset vrsta k svojemu imanju pripustio... Nos je upravo kao u jastrijeba... A stas? To strašilo sjeća me na dugu motku. Ta znaš, uzeo bih je i lupio njom o zemlju. Stani... Kod mene, čini se, kljuje...

Grjabov skoći i digne udicu: Konopac se napeo... Grjabov privuče još jednom i ne izvuče udicu.

— Zakvačila se! — reče on i namršti se. — Za kamen, sigurno... Vrag ju odnio!...

Na licu Grjabova izražavala se patnja. Uzdahnuvši te nemirno mičući se i mrmljajući kletve,

on iznova povuče za konopac. Vučenje je bilo bez uspjeha. Grjabov problijedi.

— Eto nevolje! Treba ići u vodu.

— A ti baci sve!

— Ne mogu.... Pred veče lijepo se tek lovi... Nego ovakovo poslanstvo. Bože oprosti! Slučilo se, da treba ići u vodu. Slučilo se! A da ti samo znaš, kako mi se nikako ne da svlačiti se! Engleskinju treba turnuti... Kraj nje je neugodno svlačiti se. Ipak znaš, dama je!

Grjabov baci šešir i ovratnik.

— Mis... e-e-e... obrati se on Engleskinji. Mis Tfajs! Že vu pri... No, kako da joj kažem? No kako da ti kažem, da shvatiš? Poslušajte... onamo! Onamo otiđite! Čuješ li?

Mis Tfajs oblije Grjabova prezrenjem, te ispusti nosni zvuk.

— Kako, molim, ne shvaćate? Bježi, kažem ti, odavde! Ja se moram svući, vražja lutko! Onamo bježi! Onamo!

Grjabov povuče mis za rukav, pokaže joj grmlje i sjedne: hajde, molim te za grmlje i sakri se tamo!

Engleskinja, energično mičući obrvama, brzo izgovori dugu englesku frazu. Posjednici prasnu u smijeh.

— Prvi put u životu čujem njen glas... Mora se kazati, glasić! Ne razumije! No pa što da učinim s njom?

— Pljuni! Pođimo votku piti!

— Ne mogu, sad se mora loviti... Večer je... Ali što mi savjetuješ činiti? Eto komisije! Morat ću se pred njom svlačiti....

Grjabov baci kaput i prsluk i sjedne na pijesak, da skine cipele.

— Poslušaj, Ivane Kuzmiću, — reče starješina, hohoćući u pesnicu.

— Ta to je, druže moj, sprdanje, ismjehivanje.

— Nitko je ne moli, da ne razumije! To neka im bude nauka, inostrancima!

Grjabov skine cipele, pantalone, baci sa sebe rublje i pojavi se u Adamovu kostimu. Ocov se uhvati za trbuh. Pocrvenio je i od smijeha i od neugodnosti. Engleskinja podigne obrve i migne očima... Na žutom licu pojavi se ohol, prezriv smješak.

— Treba se osvježiti, — reče Grjabov, lupkajući se po bedrima. — Kaži, molim te, Fjodore Andrejiću, zašto se meni svakoga ljeta pojavljuje osip na grudima?

— Ta uđi brže bolje u vodu, ili prikrij se čimgod! Životinjo!

— Kad bi se barem smela, podla žena! — reče Grjabov, ulazeći u vodu i krsteći se. — Brrr... hladna je voda... Pogledaj, kako miče obrvama! I ne odilazi... Stoji iznad gomile! He—he—he... Čak nas ni za ljude ne smatra!

Ušavši do koljena u vodu i sagnuvši cijeli svoj ogromni stas, on namigne očima i reče:

— Ovo njoj, brate, nije Engleska!

Mis Flajs hladnokrvno izmijeni crvića, zijevne i baci udicu. Ocov se okrene. Grjabov otkvači udicu, zaroni i zadihan izađe iz vode. Za dvije minute on je već sjedio na pijesku i opet pecao ribu.

ROMAN S KONTRABASOM

Muzikant Smičkov uputio se iz grada k dvorcu kneza Bibulova, gdje je, kako je bilo dogovoreno, »imalo biti« veče s muzikom i plesom. Na leđima visio mu je ogromni kontrabas u kožnatom futrolu. Smičkov je hodao po obali rijeke, koja je valjala svoju svježu vodu doduše ne veličanstveno, no ipak sasma poetično.

»Kako bi bilo, da se okupam?« — pomisli on.

Ne premišljajući dugo, on se razodjene i uroni svojim tijelom u svježe valove. Veče bijaše prekrasno. Poetična duša Smičkova nije ostala ravnodušna prema harmoniji, koja je naokolo vladala. No kakovo je slatko čuvstvo obuhvatilo njegovu dušu, kada je, otplivavši neko sto koračaja na stranu, ugledao lijepu djevojku, kako sjedi na strmoj obali i peca ribu. On zadrži dah i zamre od obilja raznovrsnih čuvstava: uspomene iz djetinjstva, tuga za prošlošću, probuđena ljubav... Bože, on je mislio, da više ne može ljubiti! Nakon toga, što je bio izgubio vjeru u čovječanstvo (žena njegova, koju je ljubio, pobjegla je s prijateljem njegovim, fagotistom Sobakinim), srce mu se napunilo čuvstvom osamljenosti i on postade mizantrop.

»Šta je život? — ne jednom pitao je samoga sebe. — Zašto živimo? Život je priča, mašta... obmana....«

Međutim stojeći pred usnulom ljepoticom (nije bilo teško primijetiti, da je ona spavala), on najednom proti svojoj volji osjeti u srcu nešto nalik na ljubav. Dugo stajaše pred njom proždirući je očima...

»No dosta... — pomisli i ispusti dubok uzdah. — Zbogom, divna pojavo! Moram već da idem na ples njegovoj visosti...«

I pogledavši još jednom ljepoticu htjede već da otpliva natrag, kad li mu sune u glavu ideja.

»Treba da joj ostavim kakovu uspomenu! — pomisli on. — Privjesit ću joj štogod na udicu. To će biti iznenađenje od »nepoznatoga«.

Smičkov tiho dopliva do obale, nabere oveću kitu poljskog i potočnog cvijeća, te je zaveže stabljikom krasuljka i objesi na udicu.

Kita se nagne do dna i povuče za sobom pluto.

Razboritost, prirodni zakoni i socijalni položaj moga heroja zahtijevaju, da se roman svrši upravo na ovom mjestu, ali — jao! — sudbina autorova neumoljiva je: poradi okolnosti, nezavisnih od autora, roman se nije svršio buketom. Protivno zdravom razumu i prirodi stvari, bijedni i neznatni kontrabasista morao je igrati u životu odlične i bogate ljepotice važnu ulogu.

Kad je doplivao do obale, Smičkov je bio zapanjen: nije više vidio svojega odijela. Ukrali su ga.... Nepoznati zlotvori, dok se on naslađivao ljepoticom, odvukoše sve, osim kontrabasa i cilindra.

— Prokletstvo — usklikne Smičkov. — O ljudi, izrod zmijin! Ne uzbuđuje me toliko gubitak odijela (jer je odijelo trošno), koliko pomisao, da moram ići gô i tako povrijediti javni moral.

On sjedne na futrol s kontrabasom i stade tražiti izlaz iz svog užasnog položaja.

»Nemoguće je gô ići knezu Bibulovu! — mislio je. — Tamo će biti damâ! A k tomu su tati zajedno s hlačama ukrali i kolofonij, koji se u njima nalazio!«

On je mislio dugo mučeći se sve do bola u sljepočicama.

»Bah — sjeti se on, napokon. — Nedaleko od obale ima mostić, među grmljem... Dok se ne spusti noć, ja mogu da presjedim pod tim mostićem, naveče, po tmini pobrat ću se do prve kolibe....«

Zaustavivši se na toj misli, Smičkov stavi cilindar na glavu, kontrabas naprti na leđa i odvuče se do grmlja. Gô, s muzikalnim instrumentom na leđima, naličio je na kakvog drevnog, mitskog poluboga.

Sada, čitatelju, dok moj heroj sjedi pod mostom sav obladan tugom, ostavimo ga za neko vrjeme, pa se obratimo djevojci, što je pecala ribu. Što se desilo s njome? Ljepotica probudivši se, ne primijeti više pluto na vodi, te brzo povuče za konopac. Konopac se napne, ali udica i pluto ne pokazaše se iz vode. Očevidno se buket Smičkova u vodi razmočio, raširio i postao težak.

»Ili se uhvatila velika riba, pomisli djevojka — ili se pak udica zakvačila o što.«

Povukavši jošte malo za konopac, djevojka ustanovi, da je udica zakvačena.

»Eto nevolje! — pomisli. — A naveče istom tako lijepo kljuje! Što da radim?«

I ne razmišljajući mnogo ekscentrična djevojka skine sa sebe eterično odijelo i uroni prekrasnim tijelom u valove do samih mramornih pleći. Nije baš lako bilo otkvačiti udicu od buketa, u kojemu se zamrsio konopac, no ustrpljenje i trud učinili su svoje. Kroz po prilici četvrt sata ljepotica sjajući se i sretna izlazila je iz vode, držeći u ruci udicu.

Ali zla ju sudba progonila. Zlikovci, nakon što su ukrali odijelo Smičkova, ugrabiše i njeno odijelo, ostavivši joj jedino kutiju sa crvima.

»Što da uradim sad? — zajauče ona. — Zar da ovako idem? Ne, nikad! Milija mi je smrt! Počekat ću, dok se smrači; tada u tmini otputit ću se do tetke Agafje i poslat ću je kući po odijelo... A dotle, hajde da se sakrijem pod mostić.«

Moja herojka izabirući visoku travu i naginjući se, žurila se k mostiću. Prolazeći pod mostićem, ona tamo ugleda naga čovjeka s muzikalnim hrptom, dlakavim prsima, krikne i zapanji se.

Smičkov se također uplašio. Ispočetka smatrao je djevojku najadom.

»Nije li to riječna sirena, koja je došla da me odmami? — pomisli, i ta predpostavka laskala mu je, jer je uvijek imao visoko mnijenje o svojoj vanjštini. — Ako ona nije sirena, nego čovjek, kako se može objasniti to čudno preobraženje? Zašto je ona tu pod mostom? I što hoće?«

Dok je on ta pitanja rješavao, ljepotica je dolazila k sebi.

»Ne ubijte me! — prošapće ona. — Ja sam kneginjica Bibulova. Molim vas! Dobit ćete mnogo novaca! Upravo sam otkvačila udicu u vodi, i neki tati ukradoše mi odijelo, cipele i sve!

— Milostiva! — reče Smičkov poniznim glasom. — I meni su također ukrali odijelo. K tomu, oni su zajedno s hlačama ugrabili i kolofonij, koji se u njima nalazio!

Svi, koji sviraju na kontrabasu i na trombonima, obično lako zameću stvari; Smičkov je u tom bio časna iznimka.

— Milostiva! — reče, malo počekavši. — Ja vidim, da Vas smućuje moj izgled. No, priznajte, ja ne mogu otići odavle s istih razloga, kao ni vi. Eto, što sam smislio: ne biste li vi izvoljeli leći u futrol moga kontrabasa i pokriti se poklopcem? To će me skriti od Vas...

Rekavši to, Smičkov izvadi iz futrala kontrabas. Na čas mu se učini, da on ustupajući futral

profaniše svetu umjetnost, no kolebanje ne potraja dugo. Ljepotica legne u futral, podmetne noge, a on potegne kajiš i stade se radovati, što ga je priroda obdarila takvim umom.

— Sada vi, milostiva, mene ne vidite, — reče on. — Ležite ovdje i budite mirni. Kad nastane mrak, ja ću Vas odnijeti u kuću Vaših roditelja. Po kontrabas mogu ja ovamo doći i kasnije.

Kad se spuštao mrak, Smičkov naprti futral s ljepoticom na leđa i uputi se k dvorcu Bibulova. Plan je imao taj: najprije će se dovući do prve kolibe, priskrbit će si odijelo, a zatim će poći dalje...

— Nema zla bez dobra... — mislio je, uzvitlavajući prašinu bosim nogama i sagibajući se pod teretom. — Za toplo učestvovanje, koje sam imao u sudbini kneginjice, Bibulov će me sigurno bogato nagraditi.

— Milostiva, jel' Vam ugodno? — pitao je tonom cavalier galant, koji pozivlje na kadrilu. — Budite tako ljubezni, pa se ne dajte smetati, nego se vladajte u mom futralu kao kod kuće! —

Najednom se galantnom Smičkovu učini, da pred njim, skrivene mrakom idu dvije ljudske figure. Gledajući pozornije, on se uvjeri, da to nije optička obmana: figure su doista išle i pače u rukama nosile neke svežnje......

— Nisu li to tati? sijevnulo mu je u glavu. — Oni nešto nose! Vjerojatno je to naše odijelo. —

Smičkov položi na cestu futral i pođe u potjeru za figurama.

— Stoj! — zavikne. — Stoj! Čekaj!

Figure se ogledaju, te primijetivši, da ih se progoni, odmagliše.....Knjeginjica je jošte dugo čula brze korake i krikove: »stoj!« Napokon zamukne sve.

Smičkov se udalji progoneći tatove i po svoj prilici bi se ljepotici desilo, da još dugo preleži na poljskoj cesti, kad ne bi bilo sretne igre slučaja. Desilo se, da su u to vrijeme po toj istoj cesti prolazili k dvorcu Bibulova drugovi Smičkova, flautista Žučkov i klarinetista Razmahajkin. Spotaknuvši se o futral obojica se začuđeno pogledaju i raširu ruke.

— Kontrabas! — reče Žučkov. — Bah, ta to je kontrabas našega Smičkova! No kako je on ovamo dospio?

— Sigurno se nešto zbilo sa Smičkovom, — sjeti se Razmahajkin. — Ili se napio, il' su ga orobili..... Ni u kojem slučaju ne valja kontrobas ovdje ostaviti. Uzmimo ga sa sobom.

Žučkov navali sebi na leđa futral, i muzikanti pođu dalje.

— Vrag bi znao, kakova je to težina! bunio se jednako na cesti flautista — Ni za što na svijetu ne bih pristao, da sviram na takvom čudovištu... Uh!

Stigavši na dvorac kneza Bibulova, muzikanti stave futral na mjesto, određeno za orkestar i odu k bifeu.

U to su vrijeme na dvorcu već palili lustere. Vjerenik, dvorski savjetnik Lakejić, krasan i simpatičan resorni činovnik za kopneni promet, stajao je posrijed dvorane, i s rukama u džepu, razgovarao se s grofom Škalikovim. Govorili su o glazbi.

— Ja sam, grofe, — reče Lakejić — u Napulju bio lično poznat s jednim guslačem, koji je činio bukvalno čudesa. Ne bi povjerovali! Na kontrabasu,... na običnom kontrabasu, on je izvodio takve đavolske trilere, da je to bilo naprosto užasno! Štrausove valcere je svirao! —

— Ali odakle, to je nemoguće... — posumnjao grof.

— Uvjeravam Vas! Pače je i Listovu rapsodiju izvodio! Živio sam s njim u istoj kući i od duga vremena naučio od njega na kontrabasu svirati Listovu rapsodiju.

— Rapsodiju Lista... Hm!... vi se šalite...

— Ne vjerujete? — nasmiješi se Lakejić. — Onda ću Vam odmah dokazati! Pođimo u orkestar! —

Vjerenik i grof pođoše k orkestru. Prišavši ka kontrabasu, stadoše brzo razvezivati kajiš... i — o užas!

No sada, dok čitatelj, podavši slobodu svojoj uobrazilji, mašta o svršetku muzikalne debate, vratimo se Smičkovu....

Bijedni muzikant ne dostigne tatove, te se vrati na isto mjesto, gdje je ostavio futral, ali ne ugleda više dragocjenog tereta. Gubeći se u nagađanjima, nekoliko je puta prolazio cestom amo i tamo, i ne našavši futral, držao je, da je dospio na drugu cestu.......

— To je užasno! — mislio je, hvatajući se za kosu i blijedeći.

— Ona će se zagušti u futralu! Ja sam ubojica!

Sve do ponoći Smičkov je hodao po cestama i tražio futral, no pod konac izgubi sve sile i pođe pod mostić.

Tražit ću još do dana, — odluči. Traženja za dana dala su isti rezultat, i Smičkov odluči pod mostićem sačekati noć.....

— Ja ću je naći! — mrmljao je, skidajući cilindar i hvatajući se za kosu. —

— Tražio makar i godinu dana, ja ću je naći!...

I sada još seljaci, koji žive u ovim mjestima pričaju, da se noću može oko mostića vidjeti neki čovjek, obrašten kosom i sa cilidrom. Katkad se čuje ispod mostića hripanje kontrabasa.

UMJETNIČKO DJELO

Držeći jod pazuhom nešto, zamotano u 223. broj »Birževih vjedomosti«, Saša Smirnov, jedinac u majke svoje, uđe kisela lica u kabinet doktora Košeljkova.

— A dragi mladiću! — pozdravi ga doktor. — No kako se osjećamo? Što mi imate lijepo reći?

Saša zažmiri očima, postavi ruku na srce i reče uzbuđenim glasom:

— Pozdravlja Vas, Ivane Nikolajeviću, mamica, naložila mi je, da Vam se zahvalim.... Ja sam jedinac u majke svoje, a Vi ste mi spasli život.....izliječili me od opasne bolesti, i..... mi oboje ne znamo, kako da Vam se zahvalimo.

— Ostavi, mladiću! — prekine ga doktor, rasplinjujući se od zadovoljstva. — Ja sam učinio samo to, što bi i svaki drugi na mom mjestu učinio.

— Ja sam jedinac u majke svoje.... Mi smo siromašni ljudi i dakako, ne možemo da Vam platimo za Vaš trud, i..... vrlo nam je neugodno, doktore, premda, uostalom, mamica i ja.... jedinac u majke svoje, usrdno Vas molimo, da primite u znak naše zahvalnosti.... eto ovu stvar, koja.. Stvar je vrlo skupocjena, iz starinske bronce.... rijetko umjetničko dijelo.

— Sve uzalud! — namršti se doktor. — No čemu to? —

— Nemojte, molim Vas, ne odbijajte, — nastavi mrmljati Saša, odmotavajući omot. — Ako odbijete, uvrijedit ćete i mene i mamicu.... Stvar je vrlo lijepa... iz starinske bronce.... Imamo je od pokojnog tatice, i čuvali smo je, kao dragu uspomenu.... Moj tatica je skupljao starinsku broncu, te je prodavao ljubiteljima..... Sad se mamica i ja tim istim bavimo. —

Saša razmota stvar i svečano ju postavi na stol. To je bio ne baš visoki kandelabar od stare bronce, umjetničke izradbe. Predstavljao je grupu: na piedestalu stajale su dvije ženske figure u Evinu kostimu, u pozama, za koje nemam ni smjelosti ni temperementa, da ih opišem. Figure su se koketno smješkale, i kad ne bi bile obvezane podržavati svijećnjak, one bi sigurno skočile s piedestala i upriličile u sobi takav deboš, o kakvom je čitatelju i misliti neprijatno.

Doktor pogleda dar, počeše se polako za uhom, zakašlja i nedlučno se usekne.

— Da, stvar je doista prekrasna — promrmlja: — no... kako da se izrazim, nije to.... odviše je nedelikatna.... Ta, to nije dekolte, nego vrag zna što.....

— To jest, zašto? —

— Sam zmijski iskušavač ne bi mogao izmisliti ništa gadnije... A postaviti takovu fantasmagoriju na stol značilo bi okužiti cijeli stan!

— Kako vi, doktore, čudno prosuđujete umjetnost! — uvrijedi se Saša. — Ta to je umjetnička stvar, pogledajte! Toliko krasote i ljepote, da se duša napunja pobožnim čuvstvom, a na oči naviru suze! Kad gledaš takvu krasotu, zaboravljaš sve zemaljsko.... Pogledajte, koliko života, kakovo obilje zraka, ekspresije! —

— Sve ja to izvrsno razumijem, dragi moj, — prekine ga doktor: — no ja sam otac porodice, kod mene trče dječaci, dolaze gospođe. —

— Dakako, ako se promatra s gledišta mase, — reče Saša: — onda se, dakako, ta visokoumjetnička stvar prikazuje u drugom svijetlu... No, doktore, budite nad masom, tim više, što ćete svojim otkazom duboko uvrijediti i mene i mamicu. Ja sam jedinac u majke svoje.... Vi ste mi spasli život..... Mi Vam predajemo svoju najdragocjeniju stvar, i ..... i ja samo žalim, što nemate para tome kandelabru.....

— Hvala, mili, vrlo sam zahvalan.... Pozdravite mamicu, no, zaboga, prosudite sami, kod mene trče dječica, dolaze gospođe.... No, uostalom, nek ostane! Vama se to ne može protumačiti.

— I nema šta protumačiti, — obraduje se Saša. — Taj kandelabar postavite ovamo, ovdje, pokraj vaze. Šteta, što nema para! Šteta velika! No, zbogom, doktore. —

Kad je Saša otišao, doktor je dugo promatrao kandelabar, česao se za uhom i razmišljao. — Stvar je izvanredna, nema razgovora, — mislio je: — i šteta je baciti je..... A ostaviti kod sebe nemoguće.... Hm! Eto zadaće! Kome da je darujem ili žrtvujem? —

Poslije duga razmišljanja sjeti se on svojega dobroga prijatelja, advokata Uhora, kojemu je bio dužan za zastupanje u nekoj stvari.

— Izvrsno, — zaključi doktor. — Njemu je i onako kao prijatelju neugodno uzimati od mene novaca, a bit će vrlo zgodno, ako mu darujem ovu stvar. Odnijet ću njemu tu đavoliju! K tomu je neoženjen i slobodouman.....

Ne odgađajući naum, doktor se obuče, uzme kandelabar i pođe k Uhoru.

— Zdravo, prijatelju — reče, našavši advokata kod kuće. — Eto me k tebi.... Došao sam, da se

zahvalim, brate, za tvoj trud.... Novaca ne ćeš da uzmeš, pa zato uzmi evo ovu stvarčicu.... eto, brate moj. — Stvarčica — raskoš! —

Ugledavši stvarčicu advokatom oblada neopisivo ushićenje.

— Eto djela! — zahohoće. — Ah! do đavola, takova šta izmislit će samo đavoli! Divno! Čarobno! Kako si došao do takove dražesti? —

Kad je izlio sav svoj ushit, advokat sa strahom pogleda na vrata i reče:

— Samo, brate, uzmi svoj dar. Ja ne primam...

— Zašto? — uplaši se doktor.

— Zato. — K meni dolazi majka, klijenti... a i pred služinčadi je neugodno. —

— Ali, ali, ali... Ne smiješ odbiti! — zamahne rukama doktor. — To je neuljudnost s tvoje strane! Stvar je umjetnička.... koliko života... ekspresije. — Ne ću ni da govorim! Vrijeđaš! —

— Kad bi makar premazano bilo, ili prilijepljeno smokvino lišće..

No doktor još jače zamahne rukama, izleti iz stana Uhova i zadovoljan, što mu je uspjelo riješiti se dara, pođe kući... —

Nakon odlaska njegova advokat je promatrao kandelabar, doticao ga se sa svih strana prstima, i kao doktor dugo si je razbijao glavu s pitanjem, što da radi s darom?

Stvar je prekrasna, — zaključi: — i šteta je baciti, a zadržati kod sebe nepristojno. Najbolje bi bilo — da poklonim komugod... Eto, odnijet ću taj kandelabar danas na večer komiku Šaškinu. Bećar ljubi takova djela, a k tomu ima on danas i korisnicu...

Rečeno, — učinjeno. Na večer je pomno zamotani kandelabar bio odnesen komiku Šeškinu. Cijelo veče jatili su se muškarci u garderobi komika, da se nasluđuju darom; cijelo vrijeme vladao je u garderobi ushićeni ton i smijeh, sličan konjskom rzanju. Ako bi kojagod od aktrisa pristupila vratima i pitala: »može se unići?«, odmah bi se začuo promukli glas komika:

— Ne, ne draga moja! Nisam odjeven! Poslije predstave komik je digao ramena, raširio ruke i govorio:

— Kuda da metnem ovu gadost? Ta ja živim u privatnom stanu! K meni dolaze aristokratkinje! Nije to fotografija, ne možeš sakriti u stolu!

— A vi, gospodaru, prodajte, — savjetova frizer, razodijevajući komika. — Tu u pregrađu živi starica, koja kupuje starinsku broncu... Odvezite se i pitajte za Smirnovu... Svaki ju zna.

Komik posluša... Kroz dva dana sjedio je doktor Košeljkov kod kuće u kabinetu i, s prstom na čelu, mislio je o žučnim kiselinama. Najednom se otvore vrata, a u kabinet uleti Saša Smirnov. On se smiješio, sjao, i cijela njegova figura odavala je sreću... U rukama držao je nešto zamotano u novine.

— Doktore! — počne on, sav zadihan. — Predstavite si moju radost! Na vašu sreću, desilo nam se, da smo se dostali para vašemu kandelabru!... Mamica je tako sretna... Ja sam jedinac u majke svoje... vi ste mi spasli život.

I Saša, podrhtavajući od osjećaja zahvalnosti, postavi pred doktora kandelaber. Doktor je zinuo, htio je nešto reći, no ne reče ništa: riječ mu zapela u grlu.

VEČERNJE ZVONO

Sunce zađe, zvono zvoni,
Glas po selu mili toči;
Ah, čemu mi suze oči,
Zašto me se radost kloni?!

Tugo moja, — zvono moje!
Znaš, davno su dani bili,
Kad sam na tvoj glasak mili
S majkom sklapo ruke svoje!

I moleć se slušo ljupko,
Kako naše selo svira,
Dok mi ne bi dalo mira
Mladom srcu sanja klupko.

A sad gdje ste, slasti moje?
Veselja mi srce nema,
Otkad moja majka drijema
Tri čempresa gdjeno stoje!

I sad nakon mnogo ljeta
Čujuć zvona glase ove,
Čini mi se, da me zove —
Majka moja s drugog svijeta!...

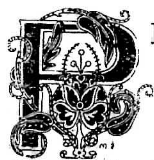
Stipan Banović

MARKO RAŠICA: PALAC U DOBRINJU.

NOJEMOVA LAĐA

Napisao AHMED MURADBEGOVIĆ. (Svršetak).

ROLAZI se kroz okićene slavoluke u bašću, gdje je sve posuto cvijećem. I ulice i kuće i pločnici. A žene i nisu ništa drugo do živi mesnati cvjetovi! I to cvijeće šeta, smije se i vrišti i miriše opojnom puti i crvenom užarenom krvlju i — čovjeku se vrti u glavi i polupjan glavinja, tetura i raspada se od onoga zapaljenoga nerva, koji je u tom času postao sav on, popio ga svega i sad i on njime miriše, i lijepi se, kao smola na ranjenoj trešnji.

A po tom ženskom cvijetnjaku šeta ona — kokota, kraljica ljepote, šantanska djevica sa širokim apartnim kostimom, kao mnogo, mnogo paunovih repova, a za njom bujica kavalira, upeglanih, sa svilenim kravatama, utegnuti, namirisani. I smiju se i buče u sav glas, samo da zatome onaj čudni nerv, koji i u njima riče, buni se i previja. I zavijaju taj drski, bezobrazni nerv u svilu, u zlato i dragulje i kite briljantnih fraza, koje teku iz usta kao rastopljena medovina . . .

A ona se kreće u tom šarenom svijetu, kao središte svega, i sve se oko nje vrti kao oko svoje osovine, a taj sjaj, to prelijevanje boja, geste i tonovi, sve to čudno, blještavo i kričavo, podsjeća, na cijeli heliocentrički sustav, u kome je ona izvor svijetla, a sve oko nje refleksija, sjena — odbljesak . . . Samo se koketno smiješi i gracijoznim gestom, kao krilom golubovim, hladi rumene obraze, pojačava zamamljivi čar i sve drži u gvozdenom obruču svoje ljepušaste paklenske i sotonske moći . . .

To je krotiteljica zvjeradi. Pod đavolskim odsjevom njezinoga oka titraju ljudska srca kao kapljice na paučini i krotka su i blaga i katkad samo da u njima zareži zvijer i zalije crvenom tekućinom razjarene leće u očima . . . U tim časovima zahihoću nadražena grla i zaguše se u nekakvom strašnom poluživinskom, a poluljudskom režanju, kao da ih u glasnicama škaklji nekakav mekan, elastičan kukac, pauk, crv, šta li . . . i vidi se, kako mali psići, pudli, kastori u ljudskim oblicima škevću i ližu ma-

le gracijozne pete, rumene noktiće i rukavice, a pogana slina strasti curi im niz obješene gubice i slijeva se u njedra i pali im tjelesa kao lapis...

A divna se koketa smjehulji i migolji obješenjački sitnim malinovskim očima i puna milosti za svoje male kudrave psiće rastapa se od nježnosti, od gracije, kao grudica snijega i šapće i tepa i lupka ih ručicama po njuškici, po crvenim skotskim gubicama i pruža im ruke, obraze i usne, da poližu sav puder, svu šminku i sav kupljeni miris spuznutog, natrulog i isisanog njezinoga tijela.

— Pudlići moji... No komm! Komm. Samo dobri budite! Ništa vam više ne dopuštam! Evo kišobran moj! Ajde, koji će preko njega? Hop, hop! Jedan... dva... tri...! Koji će prvi?! Tako! A sada capicu! Tako! Onda u kut klečati! Tako, tako sklopi cape, sklopi! Schoen bitten! No schoen bitten! Haben sie nicht verstanden! O ti glupavi pudliću. Ti ne dobiješ pusicu...

I najedamput se vidi, kako na ogromnoj beskrajnoj preriji kleči u kutu cijeli jedan spol i lijepo moli sklopljenih capica, i oči mu gore kao žeravica, a meso drhturi, grči se i zgara, i čeka jednu hladnu ispijenu suhu pusicu, čeka bolesni zadah parfema i bljutavi dodir izgužvanog i ižvakanog mesa, iz koga se dižu bakcili sušice, bolesti i čeka i čeka i klanja se do zemlje i bije čelom u prah i u toj gadnoj, bezbožnoj i podloj molitvi — pogiba kao pas...

*

A tamo dalje u oronuloj kućici u štali umire materi dijete maleno, kao sin božji u jaslicama i zeleno od glada i slabosti, kao ijed, kao da mu se puknuta žuč zalila u lice i zijeva ustašcama kao ribica na pijesku i traži zraka, zraka... A zraka nema, zrak je okužen, pa ga davi, steže... Stišće mu mala ptičja prsa kao ljusku od ispijenog jajeta i ne da mu da diše... Očajna mati nema mlijeka u prsima. Pokazuje svoje prazne dojke, što — kao iscijeđeni limuni uvelo vise. Suhe mršave ruke grle nedužnu glavicu svoga sina kao blijedu krpu. I tako su očajne te ruke, tako bolno očajne kao ruke utopljenika, što grčevito strše nad valovima i viču u pomoć... I tako se u istom redu u istoj liniji vidi mnogo takovih kućica i sve su oronule i sve zaudaraju vlagom, nepokupljenim smećem, pomijama iz neopranog suđa i hameljom s bunjišta... I u svakoj tako umire po jedno dijete i po jedna majka grči ruke i lomi prste nad njegovom posteljom, a grudi su joj ispijene i lice zeleno i oči utopljene u zenice i tiho se gase, kao dogorjele svijeće u čiracima. Nema u njoj ništa više osim očaja, bola i prokletstva. I te bolesne starice umorne od života plaču nad mrtvim posteljama i sve vide samo na tim posteljama, i strah im razdire srce, strah radi onoga, što u tom njihovu porodu umire, radi mladog, novog čovječanstva, koje se na smrt razbolilo još prije, nego se i rodilo i koje su one u mukama, u borbi za kruh, koji su im otele revolucije, ratovi, šantanske djevice i alkohol — pobacile. I to pobačeno čovječanstvo eto leži tu u tim podrtim kućicama, a njihovi očevi, starija braća i djedovi misle, da su oni čovječanstvo i udaraju svoje žene, majke i ljubovce nogama u trbuh, da izrigaju to smeće, te crve, za koje oni moraju zaboraviti cijeli život, opojnost i radost, osuditi se na vječitu robiju i skapati u vječitom jarmu dužnosti... obzira, kao tegleća marva.

I svi ištu slobodu i svi se bune protiv žrtava i priklinju ropstvo za druge, kidaju se lanci, lome se verige i slobodno raspojasano, pobješnjelo čovječanstvo pleše oko svoje osi, oko svoje lomače, u kojoj gore svi porivi, svi instinkti prastarih zvijeri, od čijeg je porijekla i ono nastalo.

*

I eno ga tamo u krčmi na morskoj obali, gdje su tako široki vidici, kao da vječnost u utrobi nose i gdje se u ravnini ne može ni zamisliti svršetak. I eto u toj beskonačnosti stoji četverouglast prostor kao kockasta posuda, i u toj posudi se vrti pijano ljudstvo, kipi kao voda u kotlu. Sve je zbijeno u nekakvo čudno tijesto, u nekakav gigantski kolač, i taj se kolač rasteže na strane, guti se i mijesi kao ogromna gusjenica, kad gmiže...

I ta čudna gusjenica ima svoje posebne zakone, svoju psihologiju i svoju logiku. Ta životinja sa stotine, hiljade i milijone ljudskih glava, poganih jezika i podmuklih pogleda, ta zajednička zvijer sviju ljudskih negacija, obuzeta alkoholom i ženama, urla iz svojih bezbrojnih ralja strahovitu pjesmu ljudskog razaranja. Četverouglasti se prostor nadimlje, kao napuhana mješina i tako se čini sad će puknuti, a iz njezine utrobe isukaće crijeva, otrovni plinovi i sav čovječji gad, koji se stoljećima sakupljao u pogani, pokvareni želudac birtija, kafana i šantana.

Negdje na visokom podiju tresu limeni instrumenti i urnebesna se muzika ruši odozgo u prostor nijagarskim vodopadom. U okrugu se vrti mesnati perpetuum mobile, redaju se figure zahuktane polke, šimija, foks-trota, tanga i vanstepa. I evo već dva dana i dvije noći, kako se crna i bijela strana zemaljske kuglje okreće oko sunca, kako se dan i noć mijenja u praznini i kako to podbuhlo zemaljsko tijelo s dvostrukim janusovim licem pleše iste krugove, elipse i krivulje, kao i ta raspojasana

gomila, i kako se i ta sama vječnost gubi u toj vrtoglavici, kao pijana i kako svemir visi nad njom, kao prazni, mukli i razderani bubanj i kako se horizonti savijaju oko njega, kao žarke, usijane, potkovice... I sve je tako blesavo okruglo i sve ulazi tako glupo u samoga sebe, kao da je ono jezgra, i sadržaj svega.

Uniforme, svileni kostimi, frizure, lepeze, ptičja krila, kričave boje, kavaliri, vitezi i pratnja, majke, žene i djevojke, mladići, starci i muževi, sve to obuzima pijani delirij alkohola i sve je dosljedno svome elementu, svome blatu, iz koga je zamjesito i poteklo. A to blato i taj kal kuha se u četverouglastoj šerpi — u šantanskoj sobi — u vinu, likerima i šampanjcu, a pod njim gori lomača krvi kao zapaljeni petroleum i eno još malo, pa će šerpa prekipiti i blato se razliti preko nje kao rastaljena materija i onda podaviti sve, čega se dočepa... Šampanjske boce pucaju u rukama kao revolveri, prolijeva se zadušljiva tekućina po podu, na krilima vrište djevojke, ruše se flaše i čaše o kamene zidove i sve tako zove prokletstvo na svoju glavu, kao lovorov vijenac...

I najedamput pukoše sva četiri zida unaokolo, kao razdrobljena škatulja, zijevnuše pukotine, a u praznini se ukazaše redovi čudnih ljudskih pojava, kao da s onog svijeta dolaze... I svi su drukčije obučeni od ostalih ljudi i svi imaju drukčije kretnje, geste, oči, kao da su satkani od nekakve eterne pređe, pa lebde u zraku, u magli i u oblacima... I čudni su to ljudi. Sve sami profesori, učitelji i popovi, sve same hodže i hodžije, docenti, bibliotekari, instruktori, pjesnici, astronomi... Lica su im izobličena od sažaljenja. Izgledaju kao zabezeknute lutke, kad ukočeno zure u nešto sivo i neodređeno. U njihovim nijemim didaktičkim fizionomijama leži nešto strahovito, neka grozna slutnja, neko proročanstvo, kao u fizionomijama zvijezdoznanaca, što očekuju sudar repatice s kuglom zemaljskom. I stoji ta duga povorka kao pretpotopni gmizavac, koji sobom opasuje kružnicu zemaljsku poput ekvatora, zgrčene još šake iz ramena rastu kao željezni čekići, a gvozdeni joj pogledi, upiljeni u taj mali ograničeni prostor, koji se pritajio pa diše, kao na smrt iznemogla životinja, koja gleda u oči svome krotitelju.

Žene na krilima muškaraca oboriše pijane poglede i zanijemiše. Sve se umrtvilo kao bez života. I u to mrtvilo grunu najedamput stotine, hiljade, milijoni glasova i svi su vikali samo na jednu stranu i na jednu gomilu, u koju se zbile polunage žene, sestre i kćeri njihove i drhtale kao ptice na oluji i mislile, da će umrijeti od straha, od stida i od sramote....

— Vi izgnječene i izažete spužve! Vi ispuhane mješine! Sve je zlo od vas! Dok ste zdrave i dok se niste još ispuhale i izažele, upirete svu snagu, da svijet bacite u vrtoglavicu, da ga tumbe okrenete, da ga obezglavite i povučete za sobom u propast. Šta ste vi još dobra čovječanstvu dale? I ono dobro, za koje vas priroda hrani i trpi, i to ste uprljale i obeščastile. Pljunuli ste na svoje ženstvo i na svoje materinstvo i postale ste metrese, odaliske i priležnice i u svetoj bračnoj postelji, i na ulici...

— Sve njih treba pod glogovu motku, pa da vidiš, kako će se izmijeniti. Postaće mirne, kao bube i slušaće, i skakukati na svaki mig, kao da su od drveta napravljena, a ne od živoga mesa. Evo ovako...! ovako... Tako je vikao jedan hodža i pritiskivao kažiprstom zaglavak na svojoj ruci, kao da dira u nekakvo dugme i onda rukama pokazivao, kako figure skakću, kad se u to dugme takne, i onda opet nastavio istim ubješnjelim i uskipjelim glasom.

— Treba konopce namočiti u hladnoj oštroj vodi — u vodi iz bunara i skinuti ih do gola, pa kad na njima koža popuca, kao kora na deblu, onda ih ostaviti i onda im vjerovati, da će se popraviti. Ja vam velim, to je jedini lijek, da sve živi po nekakvom redu i po zakonu. To je moja oprobana metoda! I zato u toj gomili ne vidite ni moje žene, ni moje kćeri, ni moje sestre. One su u kući i čekaju na me kao na Boga... a ja gospodarim čitavom zemljom i vodom i nebesima i uživam, kao car. Šta ste se ukočili? Šta stojite? Udrite u to ludo meso, gdje prije stignete! Sve po redu!... Ne žalite! To ne treba žaliti! To će cijeli vaš život blagosloviti i posvetiti.

Gomila se najedamput uskomeša kao kaša u loncu. Svi se zgledaše i u tom jedinom pogledu, koji je u trenutku bljesnuo u njihovim očima, našli su svoje sporazumljenje, pograbili štapove, motke i stolice i navalili nemilice na onu zatečenu gomilu, koja je stajala naslagana u kutu, kao slog drva... Vrisak. Jaukanje. Nadraženi muškarci reže kao pseta. Žene padaju po podu kao polupano staklo. Po zraku lete pramovi kose, krpe od odjeće i sve se uzvitlalo i lepršа kao šarena ponjava. A od toga lepršanja nastaje nekakav čudan valovit vjetar i nosi sa sobom sve, što upadne u njegovu struju: šešire, boce, štapove. Ženske suknje dižu se u zrak do zuba, gola stegna sijevaju blještavom bjelinom, a po toj bjelini padaju udarci, i ona postaju modra i plava, kao da si komade snijega ljubičastom tintom polio.

Za jedan čas u tome metežu i u toj gunguli sve se izmijenilo kao u čaroliji. I svijetlo i vino i muzika sve je propalo, kao u bezdan... Žene su išle zaplakane i nateklih nosova, zgrbljene, kao da su im

sva rebra i sve kosti polomljene... Po podu su ležali zdrobljeni stolovi i stolice, limeni instrumenti, polupane šampanjske boce, a tekućina se iza njih pjenila po podu, kao da valovi o bregove tuku i rigaju bijele mjehuriće pjene po čitavoj površini. A prevareni muževi, ocevi i braća slavili su slavlje, smijali se i zadovoljno trljali ruke, što su ubili meso i oprali sramotu.

Ali iz svega toga, iz te vike i dreke rodilo se nešto sasvim drugo, nastao je sveopći skandal, iskrsnuo je magnet, koji privlači u jedan tabor sve vrste i sve rodove ljudske.

— Skandal!... Skandal!... Odjeknula je ta čarobna riječ preko čitavog prostora i nekom tajnom nepojmljivom snagom dirnula sve i udahnula u sve svoj zamamni, bajoslovni lik. Najedanput se počelo sve micati, dizati se i ustajati i naglavce juriti prema onom mjestu, s koga je ta čarobna riječ odjekivala. Za nekoliko trenutaka moglo se vidjeti, kako se preko beskrajne zemaljske ravnice katrljaju zapjenušeni valovi obezumljena čovječanstva, kovitlaju se i kuhaju, kao crne nabujale rijeke, kao poplave... I tako se čini, kao da se ogromna bala platna odmotava silovitom brzinom i razvija se u mase i povorke i prekriva cijelu površinu do u nedogled. I u nekoliko trenutaka se sva ta bujica slila u onaj mali — četverouglasti prostor, kao u zemljanu posudu i nabila ga kao šip košticama... Sve je drhtalo i jecalo od tjeskobe, kosti su pucale, grudni se koševi previjali i čudno škripali, kao kotači na vodenicama... Na isprebijane su žene pljuvali kao na strvine, a muževe su potezali za brade, gurali ih i psovali, da su kukavice, slabići i da nisu vrijedni, da ih sunce grije.

Vika. Galama. Urnebes. Sad su svi pljuvali svima u lice, jedan drugoga proklinjao i nogama odbacivao. Sve se zamračilo, zacrnilo i ublatilo u kletve, podlosti, opsjenu. Nastao je takav smrad i takva bljutavština, da se od svega toga zrak okužio i sagnjio, nebo se smračilo i oblaci se srušili — struli, kao lješine — i ležali na zemlji, kao crne izvakane hostije. U dubini zemlje nešto je počelo tutnjiti, podmuklo se buniti i drhtati. Priroda je bjesnila. Bog je prosvjedovao. Kuće su najedamput stale progovarati kao da se hohoću, kao da plešu, stakla se grozničavo njihati, a brda skakutati, kao ogromne trbušaste, nespretne životinje... Svod je nad glavom pucao i ljuljao se kao razbijeno bure Zvijezde se na njemu njihale, a pun mjesec se smijao svojim hladnim bezglasnim smijehom, skakutao, valjao se i kotrljao preko uzvitlane širine nebeske, kao srebrena lopta, što su je snažnim udarcem bacili u neizmjernost.

Pod zemljom se nešto silno ogromno kotrljalo, lomilo i rušilo, kao da zemaljska kugla trune u svojoj utrobi i polagano se otkida i otpada u svoje prazno središte. I onda se najedamput sve počelo tresti i drhtati, kao da nekakva gvozdena, sverazorna šaka u nadnaravnom bjesnilu lomata tom sagnjilom kruškom zemaljskom i gnječi je i cijedi, i rasipa u prašinu. Sve se poče okretati, vrtiti i lomatati i otpadati i valjati se odnekuda niz kosine. Iz utrobe zemaljske prosukljaše gajziri, razjapiše se provalije i ždrijela i vulkani se izrigaše, a u crnu, gustu i masnu tekućinu propade cijela površina... I u toj tekućini guše se i plivaju ljudi, stvari i životinje, plove po njoj spomenici, biblioteke, muzeji, kasarne i crkve. I sve je slupano i smrskano. Čuju se jauci. Vrisak. Grgljanje. Utopljenje. Muka. Smrt.

A ona četverouglasta šantanska posuda i ona se počela da ljulja i ona se njiše i puca, još malo, pa će se razletiti ili otkinuti i zaploviti nekuda u — propast. Sve, što je u njoj, sve je obuzela panika, delirij, užas... Sve je najedamput zamrlo i zagledalo se nekuda u nekakve beskrajne, nepomične i zakrvavljene oči, koje su odnekuda iz vječnosti zurile u njih. I pred tim očima su najednom zadrhtali i zaboravili sve ono, što ih je dosad razdvajalo, i osjetili svu svoju tričavost i nemoć, i zaboravili na svoja jadna neprijateljstva, prezire i mržnju, prema onome preziru i onoj mržnji, koja je izbijala iz tih užasnih zakrvavljenih očiju... Svi su u strahovitoj groznici zaurlali u jedan glas:

— Potres! Potres! Bog nas mrzi. Božije nas oči promatraju. Bog nam se osvećuje! Propali smo. Propali, propali!!!

Jedan je astronom sav izobličen stajao na vratima i buljio u zamućen i zamršen prostor:

Propast! Propast! Konac svijeta! Dolazi svršetak. Bog se bacio odnekud iz vaselenê ogromnom planetom na nas... I ona juri... juri... Ja je vidim... Još malo... Još malo... Trenutak... Čas — i mi smo gotovi... Sve će se slomiti u trijeske i prašinu...

— Jao! Šta je to? Krkrkrrr... Pod šantanskom se posudom nešto lomi... Krkrkrrr... Otkida se zgrada! Kuća plovi! Šta je to? Nojemova lađa? Sveopći potop! Putujemo u propast. Pred nama je crno... I sve se njiše! Sve propada! Sve se mrvi. Davi. Gnječi. Ovamo! Ovamo!

U Nojemovu lađu! Tražite Nojema. Nek upravlja lađom! Kuda ćemo...? Pred nama je mrak! Noć! Neizmjernost. U pomoć! U pomoć! U... pomoć...!

I četverouglasta šantonska posuda zaplovi u prostor kao lađa...

GRAD NIN

USNULI GRAD

I.

Sunce sa visoka lije vrelo zlato
Na zidine sive, gdje gušteri plaze,
Rijetki prolaznici ulicama gaze,
Svuda mir i pokoj. Samo jedno jato

Močvarica kruži, naganja se zrakom,
Ćelavi Velebit vidiš gdje se žari...
Skupa patnje pate on i grad taj stari
I vjerno se vole. Sa svojim ulakom

Burom div-Velebit često naglo bane
O kapiju bije, zove, vije, tûli
I donese pregršt puste vode slane
Ko da suze lije na taj gradić truli.

II.

Miran, malen, tužan sanke vedre sanja
O prošlosti davnoj: kralju Krešimiru,
O Grguru svome i o Branimiru,
A nad njime pusto oblačje se ganja!...

Al kroz maglu gustu čuje konjanika
Kako vedar hiti na kapiju grada,
Znade: proć će dani nevolje i jada,
A njime će orit smijeh, vreva i cika...

Naokolo more jošte tiho snije
Rijetki doziv kakov razbija tišinu
U Hrvatskoj tako najmanji grad žije
Ko brod na oseki. Čeka svoju plimu...

Slavko Diklić

BALADA

Na bojištu, na polju krvavom
Leži bezbroj palih već junaka
Duhovi im ovjenčani slavom
Ispraćeni cikom iz pušaka.

Po ograšju svud tišina vlada
Slomljen tabor u mrtvilu spije.
Samo jedna djevojana mlada
Tražeć' nekog gorke suze lije.

Možda traži svoga brata mila
Il dragana svoj poljubac prvi?
Nekoga je jadna izgubila,
Kad prevrće lešine po krvi.

Al gle eno kod jednoga kleče
Po zlatnoj ga burmi upoznala
»Sve propade«, proplaka i reče
Otrov popi i tu je zaspala.

Svud tišina grobna opet vlada
Već nijedno biće tu ne diše
Međ' živima osta manje jada
A međ mrtvim' jedan leš je više.

Jaša Žilić

JA TE ČEKAM

Prolaze nujni dani sumorni,
Prolaze sati teški, umorni
A Tebe nema.

Prolaze noći besane, duge
Moje se srce lomi od tuge
A Tebe nema.

Na moju dušu mora je pala,
Pred moje oči mrena je stala
A Tebe nema.

Tražih te svagdje, tražih Te svuda,
Te ne znam više kuda
A Tebe nema.

Prolaze dani i noći duge,
Moje se srce lomi od tuge,
Ali ja Te još uvijek čekam.

Dragomira Bahorić

NAJSTARIJA POVIJEST GRADA ZAGREBA

Napisao Dr. RUDOLF HORVAT.

A teritoriju današnjega Zagreba našlo se već mnogo rimskih starina, naročito novaca. To nam dokazuje, da su nekada ovdje stanovali Rimljani; oni napučiše i okolicu zagrebačku, kako se vidi po ostancima kulture njihove. Hrvati se ovamo doseliše u 6. vijeku poslije rođenja Isusova, ali ne uništiše Rimljane. Ipak se još dugo opažala razlika između Hrvata i Rimljana, te su oni i stanovali odijeljeno jedni od drugih. U Zagrebu n. pr. stanovahu Rimljani u Vlaškoj ulici, koja je po njima dobila i svoje ime, jer su Hrvati sve Latine nazivali »Vlasima«.

Godine 1091. vodila se u Hrvatskoj borba za prijestolje. Jelena »Lijepa«, udovica hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira pozove u pomoć svoga brata Ladislava, kralja ugarskoga. Ladislav bijaše pobožan, te se zavjetovao, da će, ako mu Bog dade uspjeha na vojni, osnovati biskupiju u sjevernoj Hrvatskoj, gdje su nekada postojale biskupije u Sisku i Sirmiju (Mitrovici), ali obadvije propadoše tečajem seobe naroda. Ladislavu pođe za rukom, te osvoji sjevernu Hrvatsku, gdje proglasi kraljem svoga sinovca Alma. Da ispuni svoj zavjet, utemelji Ladislav godine 1093. ili 1094. biskupiju u Zagrebu. Almo se u Hrvatskoj nije mogao održati, čim je godine 1095. umro njegov stric Ladislav; ali nova biskupija ostade i nadalje, jer su već i sami Hrvati godine 926. na crkvenom saboru u Spljetu snovali o tome, kako bi u sjevernoj Hrvatskoj obnovili biskupiju sisačku.

Mora da je Zagreb već tada bio znatnije mjesto, kad je upravo u njemu uređeno središte tako velike biskupije, kojoj bijaše tada teritorij još prostraniji, nego li je sada. Biskup zagrebački postade vlastelinom onoga dijela Zagreba, koji se prostirao na lijevoj obali potoka Medvešćaka. Osim toga dobio je od kralja Ladislava imanja Dubravu, Kalnik i Čazmu, a od kasnijih kraljeva još mnogo drugih posjeda. Bogati biskupi zagrebački gradili su na svoj trošak stolnu crkvu. Ova bude dovršena i posvećena godine 1217., kada se u Zagrebu zaustavio kralj Andrija II., putujući na križarsku vojnu.

Velik komad zemljišta sjeverno od stolne crkve poklonio je zagrebački biskup Stjepan II. godine 1227. kanonicima stolne crkve. Tako je ondje nastala široka ulica Kaptol, u kojoj dade biskup na svoj trošak graditi same kanoničke kurije. Isprvice živjeli su kanonici dosta oskudno. No kasnije dobiše znatne posjede oko Zagreba[1]), koji budu među kanonike podijeljeni kao njihova imanja (predija); Osim toga stekao je kaptol u Hrvatskoj također velike posjede, naročito Sisak i Varaždinske Toplice, te bi se onda prihodi s ovih posjeda dijelili među kanonike na jednake dijelove. Mnogo je dohodaka dobivao kaptol od crkvene desetine, koju je pobirao u većem dijelu biskupije zagrebačke. Kaptolu je ugled porasao također time, što je on bio »mjesto vjerodostojnosti« (locus credibilis), t. j. javno bilježništvo, pred kojim su Hrvati sklapali ugovore i pravili oporuke. S kaptolskim pečatom potvrđivahu se razni prijepisi, jer je taj pečat služio za ovjerovljenje.

Uz Kaptol i biskupski Zagreb razvio se naskoro novi dio grada na brdu, gdje je danas gornji grad. Zagreb je naime postao glavnim mjestom županije zagrebačke. Po tadašnjem običaju morala je svaka županija imati svoj grad (castrum), koji bijaše sijelo županovo i stjecište cijele županije. Takav županijski grad postojao je u Zagrebu valjda već u 12. vijeku, jer se spominje godine 1.201. Za razliku od Kaptola i biskupskoga Zagreba zvao se »Gradac« ili »Grac«, što će reći: malen grad

Početkom godine 1.242. poharaše Mongoli i Tatari cjelu Hrvatsku, pa i grad Zagreb. Tom prigodom razvališe ti azijati stolnu crkvu i sve zgrade u Zagrebu. Poslije odlaska Mongola i Tatara brinuo se zagrebački biskup Stjepan II. da pridigne svoj dio Zagreba. Zato on svojim podanicima (na lijevoj strani Medvešćaka) podijeli godine 1244. pravo, da sami sebi biraju suca. Jednako je nad Zagrebom svoju milost prosuo kralj Bela IV. On je naime 16. studenoga 1242. u Virovitici potpisao zlatnu bulu, kojom Gradac na brdu tik Zagreba proglašuje kraljevskim i slobodnim gradom. Kao takav imat će Gradac posebnu svoju upravu i sudstvo, te će biti izuzet ispod županijske oblasti. Istočnu među gradsku činit će potok Gračanac od sela Dolje do svoga utoka u potok Medvešćak, a dalje Medvešćak do ušća u Savu; zapadnu među gradsku činio je potok Vrapče, na sjeveru dopirao je gradski posjed do gore Sljeme, dočim se na jugu pružio preko rijeke Save i njena rukava Savice. Žitelji gradski budu godine 1267. izuzeti od plaćanja maltarine, brodarine i carine, što je znatno pomagalo razvitku njihove trgovine. Kralj je već go-

[1]) Poimence: Vrapče, Kašina, Sesvete, Retkovec i Oporovec.

dine 1242. dopustio, da se nedjeljni sajmovi drže svakog ponedjeljka i četvrtka. Kad je pak bila sagrađena župna crkva sv. Marka, dade kralj Bela IV. gradu 21. ožujka 1256. dopuštenje, da svake godine o Markovu drži veliki sajam, koji će trajati 14 dana. Isto takav veliki sajam držao se već godine 1217. u oblasti biskupa i kaptola zagrebačkoga, i to o svetkovini kralja Stjepana (20. kolovoza), komu je posvećena stolna crkva.

Da se Zagreb zaštiti od slične nesreće, kakvu je godine 1242. počinila provala Mongola i Tatara, počeli su žitelji po kraljevom dopuštenju godine 1242. utvrđivati Gradac. Cijelo ono brdo bude opasano čvrstim zidom. Južna strana toga zida išla je današnjim Štrosmajerovim šetalištem. Tu bijahu tri velike kule: jedna na istoku od zgrade gornjogradske gimnazije, druga na današnjem šetalištu Griču (srušena god. 1853.), a treća u sredini uz Dverce postoji još i danas, te služi kao vatrojavni toranj. Počevši od Griča spuštao se zid strmi dolje do Mesničke ulice, gdje bijahu velika »Mesnička vrata,« prozvana tako po ondje postavljenim mesnicama. Odavle tekao je zid uzbrdice do današnje Pongračeve kuće, a zatim dalje zapadnim rubom spomenutog brda, t. j. današnjom Visokom i Demetrovom ulicom sve do Vrazova šetališta, gdje bijaše sjeverna točka gornjega grada. Na molbu kanonika zagrebačkih dopustio je kralj Bela 11. rujna 1247., da ovdje Kaptol sagradi tvrđu, u koju će se kanonici moći zakloniti, ako bi na Zagreb udarila neprijateljska vojska. Kaptolska kula dobila je ime »Popov toranj«. Danas postoji na istom mjestu četverouglasta kula, koja se još uvijek zove »Popov toranj«, premda to nije ona zgrada, koju je godine 1247. gradio Kaptol zagrebački. U gornjem dijelu sadašnjega »Popova tornja« nalazi se naša zvjezdarnica, Uz »Popov toranj« stajahu na kraju Opatičke ulice »Poljska vrata«, koja su maknuta godine 1838. Počevši od »Popova tornja« vodio je gradski zid istočnom stranom gornjeg grada prema kuli, koja je stajala uz gornjogradsku gimnaziju. Ovaj dakle zid dizao se nad današnjom Dugom ulicom, koja se nekada zvala »Kipna ulica«. U sredini toga zida bijaše za obranu podignuta četverouglasta kula, koja još i danas postoji uz »Kamenita vrata«. Naravno da je gradnja tako velike tvrđe zahtijevala mnogo vremena i znatnih troškova. Gradac bijaše posve utvrđen već godine 1266., kako to ističe sam kralj Bela IV., kada u svojoj listini od 23. studenoga 1266, veli: »vjerni naši građani imahu znatnih izdataka, neprekidna posla i vrlo mnogo štete prigodom utvrđivanja ovoga grada, gradeći u njemu kuće i prenoseći ovamo zgrade svoje.« Radi tolikih troškova trebalo je građanima zagrebačkim umanjiti njihove terete. Po ustanovi zlatne bule od godine 1242. dužni su građani u kraljevsku vojsku poslati 10 valjano oboružanih vojnika, ako bude kralj vojevao na moru (s Mlecima) ili na kopnu (s Austrijom ili Koruškom). Osim toga dužni su građani dati kralju u ime hrane 12 volova, 4 lagva vina i 1.000 hljebova, kada kralj sa svojom pratnjom dođe u Zagreb. Dođe li u Zagreb vojvoda (hercog), koji je od kraljevske krvi, tada će mu grad dati samo polovicu spomenute opskrbe. Banu pak mora grad Zagreb dati jednoga vola, bačvu vina i 100 hljebova, ali samo prigodom njegova nastupa banske časti. U srednjem vijeku vrijedilo je pravilo, da se o Martinju plaća poseban porez »Martinšćina« onomu, koji je zasnovao kakvu slobodnu općinu. Tako je i kralj Bela 5. srpnja 1258. odredio, da građani zagrebački svake godine na Martinje plate 200 penza.[1]) Po kraljevskoj odredbi morao se ovaj porez u r u č i t i b a n u, o n p a k o v a k o v e p r i h o d e u p o t r e b l j a v a za uzdržavanje kraljevske vojske, koja čini t. zv. bansku četu. Premda se taj porez plaćao kralju u priznanje njegova gospodstva kao utemeljitelju slobodnog i kraljevskog grada, ipak je on Zagrepčane silno tištio. Građani uhvatiše zgodnu priliku, kada je god. 1261. u Zagreb došla kraljica Marija sa svojim mladim sinom Belom, da uredi vojvodske odnošaje u kraljevini Slavoniji. Na molbu građana zagrebačkih dokine kraljica spomenuti porez »Martinšćinu.« Kralj Bela IV. nije mogao ništetnom proglasiti odluku svoje žene. Ipak je teško osjećao, što će time nestati stalan prihod za uzdržavanje banske čete. Zato je kralj 23. studenoga 1266. oprostio građane zagrebačke od podavanja podvoza i od pošiljanja 10 vojnika u kraljevsku vojsku; mjesto toga morat će građani vojvodi ili banu o novoj godini plaćati 40 maraka,[2]) što upravo čini 200 penza.

Grad Zagreb imao je znatnih troškova za gradsku upravu, za porez i za druge potrebe. Velik dio tih izdataka podmirivao je grad prihodom svojih posjeda. U opsegu gradskoga teritorija stajahu sela Gračani, Dedići, Pobrežje, Černomerec, i Trnje. Stanovnici ovih sela bijahu kmetovi gradske o p ć i n e; z a t o s u m o r a l i g r a d u d a v a t i n e k e d a ć e u n a r a v i i novcu, a povrh toga podavati i besplatne službe, n. pr. prigodom gradnje utvrda, mostova, crkvi i javnih zgrada. Građani zagrebački često isticahu, da nemaju dosta šuma, iz kojih bi dobivali za ogrijev i za gradnju kuća.

[1]) Jedna penza brojila je 40 denara.

[2]) Jedna marka brojila je 5 penza ili 200 denara.

Zato je kralj Bela IV. godine 1258. banu Stjepanu naložio, neka gradskoj općini pokloni jedno od krunskih imanja. Po želji građana zagrebačkih dade im ban privolom županijske skupštine imanje Sviblje na Savi kod Narta. Ovaj posjed Sviblje potvrdio je gradskoj općini 5. srpnja 1258. kralj Bela IV., a 26. svibnja 1270. kralj Stjepan V.

Godine 1273. došlo je do rata između hrvatskoga kralja Ladislava Kumanca i češkoga kralja Premisla Otokara, koji je vladao također u Štajerskoj. Otokarove čete provališe u Hrvatsku, gdje su pustošile po Zagorju i Posavini. Tom prilikom dođe neprijatelj i pred Zagreb, kojega ipak nije mogao zauzeti, jer su gradske zidine bile čvrste i za ondašnje vojničke prilike gotovo nepredobitne. Da nagradi vjernost i junaštvo građana zagrebačkih, pokloni im kralj 11. kolovoza 1275. posjed Kobiljak kod Sesveta, izuzevši ga ispod županijske vlasti. Ova kraljevska darovnica bude pročitana na županijskoj skupštini, koja se iste godine 1275. držala u Zagrebu. Tom prigodom proglasi ban Ivan svečano gradsku općinu zakonitim posjednikom Kobiljaka; podjedno se odreče svakoga prava, koje bi on možda ondje imao kao ban.

Kralj Ladislav Kumanac bijaše osobit prijatelj grada Zagreba. On je građanima zagrebačkim radi njihova velikoga siromaštva i radi teških tereta, što ih pretrpiše u ono burno doba, poveljom od 3. siječnja 1278. podijelio milost, da od njih ni jedan ban ne smije tražiti t. zv. »zalazninu«. Pod »zalazninom« razumjevala se podvorba, koju seljaci morahu dati svome vlastelinu, kad bi došao u njihovo selo; jednako su hranom i pićem morali bana i njegovu pratnju opskrbljivati također građani, kadagod bi u njihov grad zalazio ban u službenom poslu.

Građani zagrebački budno čuvahu svoje pravice, naročito pak pravo, da sami sebi biraju gradskoga suca. Kada je kralj Bela IV. godine 1266. kneza Arčina imenovao gradskim sucem u Zagrebu, opre se cijela gradska općina tomu pokušaju, da najvažnije gradsko pravo bude preneseno na krunu. Sam kralj Bela uvidio je svoju pogrešku; zato posebnom odlukom opozove spomenuto imenovanje, te građanima zagrebačkim prepusti, da sebi po volji biraju suca.

Zagrebčani pače nastojahu, da prošire pravice svoga grada. Tako je n. pr. njihova župa sv. Marka isprvice stajala pod patronatom biskupa zagrebačkoga. Kad je godine 1261. u Zagrebu boravila kraljica Marija, zamoliše je građani, neka im podijeli pravo, da oni sami sebi biraju župnika, kao što biraju i gradskoga suca. I doista privolom zagrebačkog biskupa Filipa stavi kraljica župu sv. Marka pod patronat gradske općine.

Iz Zagreba vodila je cesta preko Jastrebarskoga i Modruša u Primorje, gdje bijaše glavno trgovačko mjesto Senj. Na rijeci Savi nije tada još bilo mosta. Zato dade gradski sudac Jelen godine 1288. sagraditi brod, koji će prevažati putnike i njihovu robu. Ovaj gradski brod dobio je po sucu Jelenu ime »Jelen brod«. Drugi prijevoz pripadao je zemlji, a zvao se »Kraljev brod.«

Tečajem 13. vijeka digla se biskupija zagrebačka do velikog ugleda radi svojeg opsega i radi bogatstva biskupa zagrebačkih. Žalibože bijaše ta biskupija odijeljena od drugih biskupija hrvatskih, jer je od svoga osnutka spadala pod ugarsku crkvenu pokrajinu; nad biskupom zagrebačkim bijaše nadbiskup u Kaloči, a ne nadbiskup u Spljetu. Ovu nenaravnu vezu htjede prekinuti zagrebački biskup Stjepan II. Njegova je ideja bila, da se dokine siromašna spljetska nadbiskupija, pa da se zagrebačka biskupija uzdigne na čast nadbiskupije za sve hrvatske biskupije. Uz tu namjeru pristade slavonski herceg (vojvoda) Koloman, koji bijaše brat kralja Bele IV. Spljetski nadbiskup Gunsel izjavi, da je pripravan položiti čast nadbiskupsku, da time omogući izvedbu spomenute ideje. Nato herceg Koloman pošalje u Rim svećenika Petra, po kojemu zamoli papu Grgura IX., neka zagrebačku biskupiju proglasi nadbiskupijom svih zemalja hrvatskih. Papa je hercogu 6. lipnja 1240. odgovorio, da o toj stvari treba zrelo promisliti; a podjedno ishoditi privolu kaločkoga nadbiskupa, te kaptola u Kaloči, Zagrebu i Spljetu. Dok se s time otezalo, pogibe herceg Koloman u borbi s Mongolima, koji oštetiše i stolnu crkvu zagrebačku.

Ova je nesreća osujetila namjeru zagrebačkoga biskupa Stjepana II. On je sada imao drugoga posla: da naime popravi popaljenu stolnu crkvu ili da podigne novu stolnu crkvu. Privremeno dade on južno od stolne crkve sagraditi malenu ali lijepu crkvicu na čast sv. Stjepana, prvoga mučenika. Ta kapelica postoji još i sada u nadbiskupskom dvoru, samo je znatno promijenjena. Godine 1248. umre biskup Stjepan II., a naslijedi ga Filip, koji godine 1258. ishodi od pape Aleksandra IV. dopuštenje, da mjesto stare ruševine stolne crkve sagradi novu stolnu crkvu, kad li ga godine 1262. zadesi smrt. Njegov nasljednik biskup Timotej započe gradnju nove stolne crkve u gotskom slogu. Najprije bude izgrađeno svetište, gdje su već godine 1269. na oltaru sv. Stjepana kralja prisizali kanonici zagrebački. Nato se gradila sakristija i desna apsida kraj svetišta. Oltar sv. Petra i Pavla u sakristiji posve-

tio je biskup Timotej 21. travnja 1275., a oltar sv. Ladislava u desnoj apsidi 25. kolovoza 1275. Dulje se gradila lijeva apsida (današnja kapela blažene djevice Marije), gdje je biskup Timotej posvetio oltar tekar 21. kolovoza 1284. Sam kralj Stjepan VI. hvali 17. lipnja 1272. gorljivost, kojom biskup Timotej gotovo ruševnu crkvu iz temelja diže na slavu božju. Timotej započe također gradnju pročelja stolne crkve. Ondje postavi on temelje za dva zvonika, ali jedva dopre do prvoga kata, kd li mu godine 1287. smrt prekine plemenito nastojanje. Kako su pak iza Timotijeve smrti nastale velike borbe za prijestolje u Ugarskoj i Hrvatskoj, nije se nastavila gradnja stolne crkve; onaj prostor crkve od zvonika do apsida i svetišta ispunjavahu ostanci nekadašnje stolne crkve.

Tečajem 13. vijeka porasao je imetak i ugled kaptola zagrebačkoga. Svih kanonika bijaše 32; imenovahu ih pak isprvice biskupi, a kasnije pape. Odlični kanonici obnašahu posebne časti. Tako su jedni između njih bili arciđakoni, i to: zagrebački, gorski, zagorski, sički, gvešćanski, dubički, komarnički, gorički, kalnički, vaškanski, čazmanski, bekšinski, varaždinski i vrbovački. Arciđakoni nadgledahu svećenstvo u svojim arciđakonatima, što im je nosilo posebne dohotke. Kanonike je na sjednice sazivao »veliki predstavnik« (prepošt), koji bijaše podjedno arciđakon gorski i zagorski. Iza predstavnika slijedio je po časti kanonik »štilac« (lektor). On je u stolnoj crkvi pazio, da li se dobro čitaju evanđela, poslanice, čtenja; podjedno je nadzirao odgoj svećeničkog podmlatka. Kanonik »pojac« (kantor) bijaše ravnatelj crkvene glazbe i pjevanja. On je pazio, da se u stolnoj crkvi obavljaju propisani obredi i bogoslužja. Zato je »pojac« 1. sastavljao, kojim će redom kanonici pjevati sv. mise, evanđelja i poslanice; 2. kakvo će se odijelo i koje pjevanje upotrebljavati prema svetkovini; 3. kada će zvonari zvoniti, pa time kanonike sazivati na molitve i bogoslužje. »Pojac« je također inštalirao nove kanonike. Čuvanje crkvenih dragocjenosti (knjiga, posuđa i odijela) bijaše povjereno kanoniku »čuvaru« (kustosu) on se podjedno brinuo za crkvene potrebštine (voštanice, ugljenice i tamjan, te kruh i vino za sv. misu). Svi ti odličnici došli su do svojih časti imenovanjem. Samo su kanonici svake godine između sebe birali kaptolskoga »dekana«, koji je upravljao zajedničkom imovinom kaptola zagrebačkoga, te njezine prihode dijelio među kanonike. Svaki je kanonik dobivao jednaki dio; samo »pojac«, »čuvar«, i »dekan« dobivahu po dva dijela.

Kaptol je imao četiri činovnika, većinom svjetovnjaka. Među te ubrajao se kaptolski sudac, koji je sudio kmetovima na kaptolskom »vladanju« t. j. na imanjima kaptola zagrebačkoga. Pod nadzorom posebnoga kanonika, koji se zvao »kmetski župan«, dopremalo se u Zagreb vino iz zajedničkih vinograda kaptolskih. Upravu te zajedničke pivnice rukovodio je kaptolski »ključar«, koga nadzirahu 3 kanonika. »Ključar« je iz ove pivnice svaki dan dao po jednu mjeru vina onim kanonicima, koji prisustvovahu sv. misi i zajedničkoj molitvi časoslova (brevira). Dva kaptolska »računara« imahu dužnost, da točno bilježe sve kaptolske dohotke, naročito desetinu; oni su podjedno mjerili posude, te pregledavali, da li valja doveženo desetinsko vino i žito.

Prigodom većih svetkovina pomagahu kanonicima neki svećenici, da se služba božja u stolnoj crkvi obavi što dostojnije. Isti ti svećenici obavljahu mjesto kanonika svagdašnje jutarnje mise. Odmah u ranu zoru čitala se prva misa na čast bl. djevice Marije, zatim druga misa n čast sv. Trojstva, sv. Duha, anđela, kraljeva Stjepana i Ladislava, sv. Križa ili opet sv. Marije; napokon treća misa za pokojnike. Od tih svećenika nastade oko godine 1269. poseban zbor »prebendara«. Već početkom 14. vijeka živi na Kaptolu zagrebačkom 12. prebendara, koji čine posebnu zadrugu. Prebendare birahu zagrebački kanonici, mjesto kojih su prebendari dvorili kod sv. mise u stolnoj crkvi kao đakoni i podđakoni. Svaki je prebendar imao svoje sjedalo u crkvi te uživao dohodak posebnoga predija svoga; o zajedničkim prihodima prebendara vodio je račune njihov »dekan«, koji je zbor prebendara zastupao u svim javnim poslovima.

IZ STAROGA ZAGREBA.

1. Prigodom instalacije bana Erdeda god. 1557.

Koncem god. 1556. zahvalio se na banskoj časti grof Nikola Zrinski. Njegovim nasljednikom postade grof Petar Erdedi, koji se instalirao na hrvatskom saboru u Zagrebu 7. ožujka 1557. Kraljevski povjerenici za taj svečani čin bijahu hrvatski veleposjednici: Ivan Petev de Gerše i Franjo Tahi; Petev bijaše veliki župan šoprunski, a Tahi meštar kraljevskih konjušnika. Na taj sabor dođoše mnogi odlični Hrvati, n. pr. podban Mihalj Krečin, viceprotonotar Mihalj Miletinečki i kalnički vlastelin Ivan Alapić. Naravno, da je prigodom instalacije bila i velika gozba. Glavnu hranu (meso, kruh i kolače) pribavio je dakako sam ban Erdedi. Ipak su i građani zagrebački osjećali moralnom svojom dužnošću, da pogoste odlične Hrvate, koji tom pri-

godom posjetiše njihov grad. Tako je grad banu Petru Erdedu kupio 8 »pinta« vina, što je stajalo 26 denara i 2 »beča«. (Tada je »pinta« bila mjera. koja bi sada zapremila 3 i po litre. Jedna forinta brojila je 100 denara, a svaki denar vrijedio je 3 beča, t. j. mala bakrena novčića, kakovi se tada kovahu u Beču.)

Kraljev povjerenik Franjo Tahi dobio je 4 pinte vina, za koje se platilo 13 denara i 1 »beč« (Prema tomu je pinta vina stajala samo 3 denara i 1 »beč«, odnosno u svemu 10 »beča«). Vicepronotar Mihalj Miletinački dobio je također 4 pinte vina, a isto toliko i »magistri lustrae«, t. j. časnici u banskoj četi. Za 6 pinta vina, što ih je dobio kr. povjerenik Ivan Petev, plaćeno je 20 denara. Još je grad pogostio i konje odlične gospode, kupivši za njih 44 »kvarte« zobi; za svaku kvartu platio je grad po 16 denara; u svemu dakle 7 forinti i 4 denara. Konji bana Erdeda dobiše 12 kvarta zobi; konji Ivana Peteva, Ivana Alapića i Franje Tahoga po 6 kvarta; podbana Mihalja Krečina 4 kvarte, konji Mihalja Miletinačkoga samo 2, a konji banovih časnika 8 kvarta. — Povrh toga kupio je grad za bana od kmetova u Ljubljanici mnogo ribe, plativši za nju 12 denara; zatim jednu lijepu svjetiljku, koja je stajala 16 denara, pa 35 naranča, za koje je trgovac Šibenički primio 35 denara. Kao nešto »novo« spominje se među tim darovima šećer ili »cukur«. Grad je naime od krojača (a ne od trgovca) Petra Šafranića kupio dvije funte šećera, poklonivši ga na dar banu. Za taj šećer platio je grad golemu svotu od 1 for. 20 denara, dakle upravo toliko, koliko je stajalo 36 pinta vina. (Primjećujem, da je tek tada počeo »prodirati« iz Amerike u Evropu šećer od sladorne trstike, dok se sve do početka 19. vijeka nije znalo praviti šećer od sladorne repe. Hrvatice su kolače zaslađivale medom, a ne šećerom.) Od ostalih gosti dobio je Alapić 20, a viceprotonotar Miletinečki 21 naranču; za svaku naranču platio je grad po jedan denar.

2. Prinos kralja Ferdinanda II. za gradnju crkve sv. Katarine god. 1619.

Kralj Matija II. nije imao djece; zato je prijestolje svoje namijenio svome bratiću Ferdindu II., koji bijaše nadvojvoda i vladar u Kranjskoj, Štajerskoj, Koruškoj, Istri, Gorici, Gradiški i u Trstu. U tu svrhu dade Matija god. 1617. svoga bratića okruniti za kralja češkoga, a 1. srpnja 1618. bude Ferdinand okrunjen u Požunu također za kralja ugarskoga i hrvatskoga. Tom prigodom potpisao je Ferdinand za Hrvatsku posebnu krunidbenu zavjernicu, kojom obećaje, da će poštivati vlast bana hrvatskoga, i da će kraljevinu Hrvatsku uzdržati u »starim pravicama« njenim.

Kraljevsku vlast preuzeo je Ferdinand 29. ožujka 1619., kad je umro kralj Matija II. Po starom običaju nastojahu Hrvati, da novomu kralju prinesu »krunidbeni dar« u ime kraljevine Hrvatske. Kao što su nekada Rimljani svojim carevima prigodom triumfa darovali zlatan vijenac, tako Hrvati sabirahu zlatan novac, da ga dadu kralju Ferdinandu. I sabralo se 1500 dukata (zlatnih forinti), što je u ono doba bila golema svota, za koju se moglo kupiti veliko imanje. Ovaj novac predadoše Hrvati kralju Ferdinandu »u ime čitave svoje kraljevine (nomine totius regni), da mu iskažu svoj poklon. Kralju se sviđala ta vjernost i privrženost, ali je počeo ispitivati, koliko su doprinijeli hrvatski staleži (velikaši, plemići, svećenici i gradovi), a koliko kmetovi. I kralj dozna, da se najveći dio sabranoga novca silom uzeo od siromašnih seljaka, koji su teško snosili pritisak vlastele. Takav »krunidbeni dar« nije htio Ferdinand staviti u blagajnu kraljevskoga fiska (in corbonam fisci), iako je kralju trebalo novaca za tridesetgodišnji rat, koji se onda vodio. Kad je za to doznao o. Juraj Forro, rektor zagrebačkih Isusovaca, otišao je u Graz, gdje je tada još boravio kralj, te ga zamolio, neka »krunidbeni dar« namijeni za gradnju nove isusovačke crkve sv. Katarine u Zagrebu. Kralj usliša ovu molbu, te zemaljski blagajnik predade sabrane novce zagrebačkim Isusovcima. U istu svrhu darovao je 100 dukata koprivnički kapetan, koji je upravo umirao. S tim novcem započeli su Isusovci 20. svibnja 1620. graditi sadašnju crkvu sv. Katarine. (Historia collegii societatis Jesu, in monte Graeco Zagrabiae siti, str. 42.)

3. Kako je Zagreb god. 1639. opskrbio slijepu ženu.

U Zagrebu je god. 1639. živjela neka slijepa žena, koja se zvala Uršula. Ova se na gradsko poglavarstvo obratila s molbom, da joj dopusti sagraditi kolibicu kod Mesničkih vrata izvan gradskih zidina, nedaleko od stupa, koji je podignut u spomen muke Isusove. Sirota se nadala, da će joj se ljudi, ulazeći kraj njene kolibice na Grič, smilovati i podati štogod hrane ili novca. — O toj molbenici raspravlpao je gradski senat u svojoj sjednici od 24. svibnja 1639., pa je stvorio ovaj zaključak: Neka se Uršuli za uzdržavanje bijednoga života njenog dopusti, da uz Mesnička vrata podigne huticu. Senat stavlja samo zahtjev, da se za gradsku ubožnicu upotrebi veći dio one milostinje, koja će Uršuli preostati u času njezine smrti. (»Prothocolum actorum« u arkivu grada Zagreba.)

(Nastavit će se.)

LISTAK

FINALE.

I.

Svuda je unaokolo vladala mrtva tišina. — Borovi su se dizali ispreplećući grane, nepomični i mirni, a na njihovim jasno zelenim iglicama sjali su se žutkasti potezi svijetla. Tihi i samotni nasad odisao je zaboravom.

Pod jednim stablom na prosto tesanoj drvenoj klupi sjedio je on. Sam. Potpuno sam.

Daleko tamo na periferiji svijetlog i tužnog vidika tonule su izrazite i teške konture grada u maglovitoj atmosferi tvorničkih dimnjaka i lokomotiva. A nad njim je plivala prozirna modrina i kasno je ljetno sunce optočilo rubove grana zlaćanim prahom vedrog popodneva i izgledalo je kao da i trava miriše jedrim dahom zemljine površine.

Ali on nije vidio ništa. Tiha i tupa bol odrazivala se u crtama njegova lica.

II.

Još jučer je promatrao njen lijepi i djetinji profil, i kao jedna svijetla izgubljena vizija dizala se sada pred njim ona, onakova, kakvu je zadnji put vidio, puna mladosti i sunca, što joj se prosulo po tamnoj kestenjastoj kosi kao mnoštvo zlatnih konaca. Njena uspomena bila je još živa i jasna, i svaka je pojedinost ostala urezana u njegovoj duši. Osjećao je još njen dah svjež i opojan i miris njene kose; sve se to dizalo jasno i neizbrisivo izvijajući se iz njegovih misli i ispunjajući ga bolom i očajem.

— Svršeno, prošapta poluglasno i slomljeno i trgnuvši se od zvuka svog vlastitog glasa, najednom oćuti svu težinu te riječi. Dakle nikada, nikada više... i spoznaja neminovna i tvrda zasjeni sve njegove misli predodžbom neke dubine, nekog ponora, što ga vuče neumoljivo u svoje ždrijelo, u tamu...

Jedan se komad njegove nutrine otrgnuo i nešto je neodređeno u njemu grcalo, a praznina je i pustoš oko njega postala beskrajna i mrtva...

Sunce je već bilo na zapadu. U tišini borova plazile su ljubičaste i izdužene sjene i sve se lagano i nečujno zavijalo sumrakom. **Aleksandar Iv. Fannyn.**

UZ ČLANAK G. ARNOLDA »OKO MOJE PRVE PJESME«.

Sa svojim člankom, koji sprijeda donosimo, poslao mi je g. dr. Arnold slijedeće pismo:

»Vele učeni gospodine uredniče! U par ste navrata poželjeli, da Vam napišem nešto o svom životu. Na taki se prikaz nije jamačno nitko teže dao od mene; jer pri tom treba biti sasvim prostodušan, iskren, pače i bezobziran ne samo prema sebi nego i prema drugima — imade li da bude historiji i psihologiji od vrijednosti. Vama, svom negdašnjem simpatičnom i odličnom đaku za volju, odlučih se evo konačno ipak na taj prikaz; ali Vas ne obavezujem, da ga predate javnosti, kao što Vam toga i ne branim. Zovem taj prikaz isječkom, jer obuhvata samo razdoblje od 1873—6. godine sa kratkom digresijom u ranije (odaljenije) a još kraćom u kasnije (bliže) živovanje moje.

U to razdoblje padaju još mnogi doživljaji, znatni po moj nutarnji razvoj, ali sam ih mimoišao s bojazni, da Vam duljanjem ne dosadim. Ovo je i razlog: zašto se nijesam nikad mogao skloniti na autobiografiju; i zašto sam svom dragom pobratimu Hranilloviću, pjesniku divnih »Žumberačkih elegija«, na sličnu želju odgovorio, da je moj život sadržan u pjesmama mojim.

Razmišljajući ipak o potonjima, uvjerio sam se, da mnogo njih ne može čitaoc bar potpuno razumjeti pa po tom niproćutjeti bez poznavanja prilika, pod kojima su nastale. No ovo bi znalo iziskivati više vremena, nego li je meni na svetoj hrvatskoj grudi Providnošću dosuđeno. Zato ću biti sretan, ako sam Vam ovim isječkom bar donekle želji udovoljio. Vaš stari profesor.

Arnold.«

Ja sam taj »Isječak« u cijelosti štampao, jer sam uvjeren, da će i on bar donekle osvijetliti neke momente iz Arnoldove poezije i poslužiti onima, koji se budu tom poezijom potanje bavili. Nadam se međutim, da će nam gosp. Arnold donijeti još kojiput nešto iz svoga života, kako bismo lakše razumjeti ono, što je u njegovim pjesmama sadržano.

Nkć.

VJERA U SEBE.

(Svršetak).

Taj duševni pokret je htijenje (njem. wollen); i on se ovdje ne smije zamijeniti s pojmom »volja«. Po narodnom jest doduše »imati volju« i »htjeti« isto, no u psihologiji ima u tom znatna razlika, jer je htijenje tek jedan od sudionika u cijelomu procesu volje. Htijenje naime još nije rad, a bez njega nema potpunog izvršenja volje. Htijenje je predstava o onom, što želimo, da se izvrši i to je htijenje jako onda, ako se u nama stvori slika kao da je ono, što hoćemo, i izvršeno. To predočivanje može da bude vrlo jako, i ono stvara u nama zapravo vjeru u sebe. Jer jako uobraženje, da je ono, što smo zamislili i što hoćemo, pred nama kao izvršena činjenica, stvara i potrebnu snagu, za to izvršenje, a to je baš ono, što je nužno za postanak vjere u sebe, to joj i daje snagu.

Kako da pobudimo takovo htijenje?

Zapravo ne bi ga trebalo ni buditi, jer htijenje mora da izbije samo po sebi kao izražaj naše unutrašnje ličnosti. Takovo htijenje samo je po sebi jako, a po svojoj vrsti više puta takovo, da ga treba suzbijati, a ne jačati. Mi imamo ovdje međutim pred očima samo onu vrst čina, koja se traže od nas iz obveza ljudske socijalne i individualne etike i koje od nas traže potrebe života.

Tu nastaje potreba često potencirati životnu snagu, da postignemo vjeru u sebe, a zato je nužno stvoriti spomenutu

vrst htijenja, zapravo raspoloženja, da ovakovo htijenje u nama nastane. Pobuda za to dolazi izvana, poznamo ju u svagdanjem životu kao nagovaranje i uvjeravanje o nečem, što bi se imalo učiniti ili izbjeći. Biće svakome poznato iz iskustva, koliku snagu može da naše htijenje izvrši svaka vanjska pobuda. Kad bude toliko jaka, da nas pobudi na čin i mimo našeg uvjerenja, onda zovemo to sugestijom. (Jer se to najlakše izvrši u hipnozi t. j. naprednom stanju, s toga se sugestija obično smatra kao pojačanje hipnoze, — no ima je vrlo često i bez nje). Sugestija dakle nije još pokretanje volje na čin, nego stvaranje raspoloženja, da se neki čin izvrši i to jakim utuvljenjem slike o izvršenju toga čina.

Očito je iz ovoga, da se sugestija izvana mora u nama razviti do vlastite snage, i zato ona mora postati naše duševno vlasništvo. Tako nastaje iz sugestije autosugestija t. j. htijenje, koje smo mi sami izdigli u našoj svijesti, da ga privedemo u čin.

Autosugestija može da bude posljedica vanjskog utjecaja zapravo je ona to uvijek — no ne uvijek izravno i namjerno, nego kao posljedica životnih doživljavanja i potreba), no ona može da nastane i sazrijevanjem našeg htijenja iz razloga naše vlastite moralne i intelektualne ličnosti. Ono, što se u nama sabralo u životnom iskustvu kao sadržina našeg duševnog života u podsvijesti, izlazi po vremenu u svijest i postane predmetom našeg htijenja. Najviše puta izazove iz naše podsvijesti tu sadržinu pobuda kakva iz životnih događaja, a mi onda zauzmemo prema tome stanovište, koje se očituje htijenjem u izvjesnom pravcu i sad je zadaća autosugestije, da jakošću svojeg uobraženja stvori u nama vjeru u sebe i po tom snagu za izvršenje naumljenog htijenja.

Ova uloga sugestije i autosugestije i po tome vjere u sama sebe potvrđuje se ne samo ovom naučnom obrazložbom, nego i svagdanjim iskustvom. Ko nije kadar — bilo tuđom bilo vlastitom sugestijom — predočiti si pobjedu svoje snage, taj ne može ni da steče vjere u sebe, a po tom ni snage.

Kolika je ta snaga i koliko se njom može svladati i preturiti, vidi se odatle, što se vjera u nju već od nekada smatrala jakim sredstvom u borbi protiv životnim zaprekama, ma da i nije bilo poznato, da je to sugestija i na čem se osniva. Savladavanje puti, kako ga nalazimo u raznim oblicima askeze počevši od najstarijih vremena može da uspijeva samo na jakoj autosugestiji. Razna liječenja, na oko čudotvorna imaju najvećim dijelom svoju uspješnost pripisati autosugestivnoj snazi. U novije doba je liječnička nauka također tome poklonila pažnju, pa se na autosugestiji danas već osnivaju i posebni sustavi liječenja.

No ne samo negativno, u suzbijanju zapreka, nego i pozitivno, u polučivanju uspjeha podaje sugestija snagu. Ustrajnost u borbi oko nekog cilja potječe uvijek samo od tvrde vjere u sebe, koja je nastala snažnom autosugestijom, dok je usuprot klonuće u toj borbi, u vrlo mnogo slučajeva poteklo iz nestašice vjere u sebe. Ta je pojava toliko važnija za proučavanje vjere u sebe, što je lakše i sigurnije ustanoviti ,što spriječava tu vjeru, nego li reći, kako ćemo je stvoriti, kad nam je potrebna, da nešto polučimo. To znači ,da je lakše odstraniti zapreke toj vjeri nego li ju stvoriti, gdje je od prirode nema. Stoga ćemo uvijek naći mnogo veći broj ljudi, koji su vjerom u sebe svladali zapreke, pred kojima su se i nehotice našli na ovom svom životnom putu, nego li onakovih, koji su te zapreke sami potražili, stavivši si neki veliki ili daleki cilj. Jer ovi posljednji imaju već po prirodi toliku snagu, da u svom životu osjećaju suvišak njezin i težnju istrošiti ju, pa im je vjera u sebe tako reći već stavljena u kolijevku. To su Hanibali i Napoleoni, ali i Galileji i Spenceri. Za svladanje pak redovnih životnih zapreka dovoljna je snaga oduprijeti se malodušju i potencirati si snagu autosugestijom do odvažnosti.

*

Još veću ulogu, nego li u životu pojedinca ima snaga vjere u sebe kod množine, dakle gomile, kako se očituje u svijesti socijalnih skupina i naroda. Svijest o snazi i vjera u sebe kod gomile uvijek je učinak izvjesne sugestije, koja prelazi u skupnu autosugestiju. Takova sugestija gomile nema, ni ne treba duboke intelektualne osnovke, no tim više osjećaja. I za to ona može da obuhvati i najrazličnije individuje, jer osjećaji zbližuju ljude mnogo više nego li umovanje. Dovoljno je, da je pobuda na osjećaj zajednička, a to je ona, koja dolazi od zajedničkih interesa socijalnih skupina i naroda.

I baš stoga, što potječu iz osjećaja, one su u skupini jače, nego li u pojedinca, jer je sugestija tu slobodna od rezonovanja uma. Vjera u sebe, potencirana je tu do bezobzirnosti, a snaga ne poznaje zapreka.

I ta snaga, makar više puta i doseže granice mahnitosti, nužna je za održanje i životnu borbu skupina i naroda. Historija nam je svjedokom tome. Narodi, koji su je imali, napredovali su iz malenog i sitnog do velikog i silnog. Dosta nam je spomenuti malo pleme Latina s obale Tibra, iz kojeg je nastao takom tvrdom vjerom i sugostivnom snagom »rimskog građana« jedan svjetski imperij. A što je izbilo oružje milijunskom plemenu Perzijanaca pred nekoliko tisuća Aleksandrovih bojovnika, — nego li pomanjkanje svijesti o svojoj snazi i po tome vjere u svoju snagu?

Ne ima sumnje, da historijske pouke, koje slijede iz ovakovih činjenica, vrijede i danas. Čovjek i gomila nijesu se u svojoj duševnoj suštini ništa promijenile od vremena Hanibalovih i Cezarovih, pa i danas pojedince i narode u životnoj borbi i pregnuću podržava samo svijest o vlastitoj snazi i vjera u nju. Sugestija, koja stvara tu vjeru ima svoju sadržinu u idejama, koje ovladaju pojedincima i skupinama. U narodnosnim skupinama jesu to ideje narodnosti, koje danas još uvijek vladaju kao najjače u njima. One ne nastaju u narodima momentanim sugestijama izvana, nego su rezultat vjekovnog razvitka u njima. Otuda im snaga u borbi za pravo na opstanak. Tom snagom odrvali su se maleni, ali kulturno i nacionalno samosvijesni narodi imperijalističkim i velikim. Hrvatski narod imade također takovu jaku historijski-razvojnu podlogu za svoju nacionalnu samosvijest i vjeru u sebe samog, pa ga ne će ostaviti ni snaga.

LIČNOSTI.
(Bilješke o ruskom kazalištu.)

Uloga ličnosti u historiji — pitanje je sporno i ozbiljno. Riješiti su ga kadri samo stručnjaci, ali mi znamo točno, da iako ličnost ne stvara historije i ne rukovodi prema svojim željama njezinim razvitkom, postoji ipak u svakom

pogledu između ličnosti i događaja — tijesna i nesumnjiva veza. Ličnost, ako i ne stvara događaja — jasno ih odražava, nalazeći u njima svoj izražaj i karakterizaciju. Opći kulturni stepen Rusije nije primjerice osobito razvit i visok, pa se zato pojedine svježe i snažne ličnosti naročito oštro odvajaju. »Čim je noć tamnija, tim su jasnije zvijezde« rekao je jedan od ruskih pjesnika. »Visoko je brdo bio car Ivan« reče Boris Godunov u Tolstojevoj tragediji, poređujući ga s njegovim nemoćnim sinom Fedorom. Takvih je protivnosti puna Rusija. Na beskrajnim ruskim stepama uzdižu se stasite biljke i oštro strše k nebu gorde topole.

O nekim ličnostima na području ruskoga kazališta želimo ovdje progovoriti.

Početkom sadašnjega vijeka svaki je mogao dobro vidjeti, da kazalište proživljuje ozbiljnu krizu. U toku dugog i napornog rada kazalište je podvrgnuto bitnim promjenama. Dali su mu samo pomoćnu ulogu: da bude — slikarom i tumačem života. Tim je putem kazalište išlo do svoje nesumnjive propasti. Jedna od najvažnijih pogrješaka ruskoga kazališta bila je u preopterećenju književnošću. »Psihologizam« i »liberalnost« postali su najtipičnijim obilježjima ruskoga kazališta, jer su imali svoj korijen u ruskoj duši — punoj udubljenosti i autoanalize. Sumorni Čehov, s kojim je vezano jedno od ponajinteresnijih doba u povijesti ruskoga kazališta, — strastveno je tražio nove putove, jer je dobro shvatio, da prava umjetnost nema zadovoljstva u dostiženom. U neprekidnom razvijanju je život prave umjetnosti. Teatar »nastrojenja«, koji je zamijenio staro realističko kazalište, a zatim ustupio svoje mjesto simboličkom, — naravni je i neophodni etap historičkog toka događaja i potpuno zakonit. Ustima bujnoga, neuravnoteženog fantasta Trepljova i nježne, nezadovoljne Nine Zarječne (»Galeb«) tražio je on izražaja svojim mislima i težnjama. Među ostalim spominjemo najbolju interpretaciju ove uloge V. F. Komisarževskuju, koja je na sebi mučno osjećala spone staroga kazališta i smjelo jurnula u zamamljive i nepoznate prostore novoga, odavši se svom dušom tome poslu u svojem vlastitom kazalištu. Došavši u ruke nesrećnog rukovoditelja i uzevši na svoja ramena to preteško breme, ona je morala biti pobjeđenom u toj borbi. Još prije svoje tragične smrti u malom i od svih zaboravljenom azijskom gradiću ona je morala priznati, da su njzine smjele nade porušene, jer se otkrivanje novih putova pokazalo za nju iznad njezine snage.

Borba za oslobođenje kazališta počela je davno. Jedan od prvih, što uđe u tu borbu, bio je Moskovski Hudožestveni Teatar, ali on je upao u drugu krajnost, izdišući na prvo mjesto komad kao takav i potiskujući samo kazalište na drugo mjesto. U njemu je procvala »literarnost« bujnim cvjećem. U dugom nizu pojedinih kazališnih stvaraoca, koji su radili u tom »oslobodilačkom« pokretu valja u prvom redu spomenuti V. E. Mejerholda, A. I. Tairova i N. N. Jevrejinova. Ta trojica ne predočuju jednakih vrednota ni svojim talentima, ni uspjesima i posljedicama svoga rada, ali oni su uporedo išli, makar i različnim putovima, do općega i zajedničkoga cilja. U mnogom oni nisu bili složni, ali su jednako htjeli osloboditi kazalište od onoga izvjesnoga tradicijonoga balasta teatarskoga, koji se dugim vremenom nagomilao u kazalištu umjetnosti i sapinjao cjelokupni razvoj kazališnoga stvaralačkoga života.

Najsnažnije i najuspješnije radi pri tom Tairov, koji pored velikog uspjeha svoga rada nikad ne misli, da je svoj cilj već dostignuo. Prvi su njegovi koraci bili u Moskvi unatrag desetak godina u »Slobodnom kazalištu«. Njegov tadašnji (a i sadašnji) rad bio je tako sjajan, da je pokojni Emile Verhaern, koji je vidio lijepe njegove pronalaske poslije povratka u domovinu s ushitom priznao, »da se prava kazališna umjetnost — ako ona danas uopće postoji — nalazi isključivo u Moskvi«. Poslije je Tairov prešao u »Komorno kazalište« i tamo produžio svoj neobično zanimljivi rad. Protestujući protiv preopterećenosti kazališta književnošću on je svu svoju pažnju poklonio razvijanju glumačke pozorišne tehnike i dovinuo se u tome do potpunoga savršenstva. Tim je putem išao i Mejerhold, ali je svaki od te dvojice gledao na pozorišnog umjetnika na svoj način Prema riječima jednog kritika — »Mejerhold hoće da načini od glumca mašinu« dok Tairov, obrnuto, hoće »da ga zadahne živim životom«. Pozorišni se dojam postizava uzajamnom saradnjom redatelja, glumca i dramatika. Da se taj trougao postigne — potrebne su uvijek tri strane i zato je potpuno prirodno, da je Tairov u sadašnje vrijeme odlučno izjavio, da je komornom kazalištu — potreban dramatik. Formu, koju je on izgradio, valjalo je ispuniti sadržajem. I na tom području valja od njega iščekivati zanimljive rezultate. Tairov je sebi jasno postavio cilj i čvrsto ide prema njemu, mijenjajući od vremena do vremena svoje putove, ali cilj svoj ostavlja on nepromijenjenim. Kraj upornosti njegovoga rada i talenta — ne može da izostane i uspjeh.

Mejerhold još i sada radi na pitanju forme. Usljed svoje neuravnoteženosti i zanesenosti — jedva da će on još išta dati. Tendira on više k rušenju staroga, a stvaralačka je njegova snaga dosta mala. On je jedan od prvih, koji je ustao protiv staroga kazališta i stvorio »konvencijonalno« kazalište, koje je onda zastranilo u drugu krajnost. Nemajući naročitoga i »bogodanoga« talenta, niti točno određenih umjetničkih ideala te nastojeći da bude pod svaku cijenu originalan, on je počinio mnogo grijeha na pravoj kazališnoj umjetnosti, da ne ponavljamo o nenaknadivom gubitku spomenute Komisarževske — bijelog galeba ruskog kazališta. Nježni, svježi i fini talenat brzo je uvenuo pod njegovim pogubnim utjecajem. Ime Mejerholda bit će upisano u povijest ruskoga kazališta, ali nikada ne će dobiti pozitivne ocjene.

Mejerhold nije osobito svijetla ličnost. On nema oštro određene individualnosti. Buka, koju je on svakojako podupirao, držala je ime ovoga pravog vikača na ustima publike kao i na stranicama štampe. Po svojim vrlinama nije on mogao dostizati ničega dubokog i sad da se nije podigla ova galama oko njegova imena, on bi već davno i bez svakog traga iščeznuo u bezbrojnoj količini drugih mediokriteta. Revolucija, koja je postavila na red pitanje o temeljitom preobražaju čitavog umjetničkog života, dala je Mejerholdu široko polje za djelatnost. On se odvažno bacio u burni potok i uspješno zaplivao njime, pa kako ga još oštro guralo i njegovo samoljublje, — došao je on ubrzo na vrhunac revolucijonarnoga vala. Dobivši upravu gotovo nad svim ruskim kazalištima, nije se on više mogao njima koristiti, jer je svu svoju malu i neduboku individualnost već izcrpio do kraja za vrijeme svojega prijašnjega rada. S vikanjem i galamom počeo je on raditi i brzo prešao granicu umjetničkih planova svojih sadašnjih političkih jednomišljenika. Brzo promijenivši pod bješnjavom revolucijonarnog vihora elegantan frak zamazanom radničkom bluzom, on je odlučno počeo rušiti sve, što je imalo makar najmanju vezu sa starom umjetnošću i njegovi svi pređašnji drugovi otišli su od njega. On nije mogao trajno prikovati uza se sklonost

komunističke vlade te je ostao sam samcat bez drugova i pokrovitelja i morao je napustiti svoju zvaničnu dužnost.

Uznemiren u svojim težnjama i bez svake čvrste osnove Mejerhold je već svršio svoj buran ali neplodonosan rad, dok Jevrejinov i naročito Tairov nastavljaju i sada svoj izabrani put. Njihova duboka individualnost spasla ih od vrlo štetnog utjecaja politike na umjetničko stvaranje. Pravi umjetnik mora da bude osamljen u svojoj ponosnoj samoći.

Čitavo je kazalište po svojoj naravi — uvjetno. Sve je u njemu naročito namješteno. Gledajući na pozornicu nijedan gledalac nikad ne misli, da je to pravi realni život u njegovu golom obliku. Život, što ga crta umjetnik i utjelovljuje glumac, — dobiva svoje žive oblike samo prolazeći kroz stvaralački oganj. Život i umjetnost, makar i jesu među sobom čvrsto povezani, ipak oni imaju i bitne razlike. Kazalište ne odražava života poput hladna ogledala, nego je slično čovjeku, koji prima sve, šta se okolo njega zbiva u takvom obliku, u kakvom mu ga predočuje osjećanje i svijest. Kazalište nije ploča fotografskog aparata, koja točno i mirno registrira sve, što se na njoj događa. Kazalište i život jesu među sobom u tijesnoj vezi, popunjavajući se međusobno, ali ipak svaki od njih ima svoje vlastite kakvoće, ciljeve i račune. Kazalište mora da bude životno, ali ne smijemo zaboraviti, da je i život teatralan. U dugom nizu oštroumnih i lijepih članaka Jevrejinov je potanko obrazložio ove i ovakve misli. Podrobno ogledati i podvrći kritici Jevrejinova napose ja ne kanim na ovom mjestu, nego hoću samo da pokažem, kako njegova radoznalost hoće da prodire iza zamamljivih i tajanstvenih kulisa života i kazališta i potraži ono, što oni imadu općenito i zajedničko.

Mane kazališta pobudile su Jevrejinova da osnuje satiričko kazalište, znajući da smijeh ima veliku snagu. Tako se pojavilo živo, veselo, oštroumno, ujedljivo i originalno »Krivo ogledalo«, kojemu je na čelu stajao on uz čuvenoga petrogradskoga kritika A. R. Kugela (Homo Novus) i njegovu ženu talentiranu glumicu Z. Holmsku. Sam je Jevrejinov ovom teatru dao vrlo mnogo svoga mladenačkoga poleta, odvažnosti i talenta, napose pak kao režiser. Svojom uništavajućom komikom i satirom »Krivo Ogledalo«, pokazivalo je kritici svakovrsne mane, opernih i dramatskih kazališta i njihova rada. Krajnosti realizma, koji je došao do običnog kopiranja života, pa onda simbolizam sa svojom maglovitošću u težnjama i nenaravnošću u sredstvima, te napokon kanonizirani uvjeti opernih inscenacija sa naduvenom igrom prvaka i potpunim neinteresom zbora k svemu, što se događa na pozornici — sve je to bilo sjajno izvedeno na tom uzornom satiričkom kazalištu, koje je ubrzo steklo priznanje čitave Rusije. Prema poslovici, koju je Gogol postavio kao motto svojemu »Revizoru« — »Ne okrivljuj ogledala, ako ti je gubica iskrivljena« općinstvo, gledajući na pozornicu, samo se lijepo nasmijalo. Ponešto okasnilo odražavanje ovih vremena vidim u njegovom komadu »Ono, što je najvažnije«, koji je na izmaku minule kazališne sezone iznesen na zagrebačkom kazalištu.

Komad se taj ne ističe naročitom originalnošću ni novošću. Registrira on među ostalim i to, kako kazalište postupice gubi zanimljivost, vanjsku gibivost, veselost, a to i jest ono, što je tako lijepo izraženo u talijanskoj commedia del' arte, pa u buffonadama i harlekinadama. Fini redatelj, teoretik i historik kazališta Nikolaj N. Jevrejinov nije bio nikad dramatik visokih kvaliteta. On je pravi »teatarski čovjek«, ali njegova snaga nije u dramatici: to nije njegova »struka«. To je već dovoljno jasno utvrđeno u njegovoj otadžbini, ali još, kako se vidi, nije poznato izvan nje.

Razumije se, da samo i jedino smijeh, odnosno komika i satira nisu mogli zadovoljiti Jevrejinova i zato je on ostavio »Krivo ogledalo« i latio se još većim zanosom rada oko svojih oimljelih pitanja. Nešto kasnije izdao je on dvije vrlo interesantne i originalne knjige pod naslovom »Kazalište za sebe« i »Kazalište kao takvo«, gdje je dobro branio i širio svoje ideje. Kao borac za oslobođenje kazališta i za traženje njegovih novih putova bio je on na jednom od prvih mjesta. Lijepo doba njegova djelovanja vezano je također na petrogradski »Starinij teatri«, gdje je on davao stilske izvedbe ruskih i tuđih komada (kao naprimjer cijeli »Sredovječni ciklus« ili »Španjolski ciklus«). On je davao ne samo pravi historički okvir, nego je mogao uskrsiti i duh komada i crtane epohe.

Jevrejinov je želio da oslobodi kazalište od svega, što se u dugom toku vremena nagomilalo okolo njega i htio da povrati onu izvornu čistoću i jasnost, i da uzmogne postati samo lijepim gledanjem. Potpuno dostiženje ovoga, mislim, da nije moguće, a nije ni potrebno. Pa i ako bi suština kazališta tim pojednostavljenjem dobila u svojoj priprostosti i vedrini, — dubina i sadržaj teatra izgubila bi bezuvjetno mnogo. No sve ovo i u svakom pogledu jasno svjedoči, da Jevrejinov izgara od prave umjetničke žeđi za spoznavanjem i stvaranjem.

U ovo nekoliko redaka nisam nakanio da dadem iscrpivu karakteristiku ovih triju ličnosti, ali držim, da i ove maglovite silhuete mogu imati izvjesno pravo za pažnju onih, koje zanima udes i život ruskoga kazališta.

Nikolaj J. Fedorov.

VUČJAK.

Malograđanski događaj u tri čina s predigrom i intermecom.

Napisao: Miroslav Krleža.

Kad jedno literarno ime — potentno i snažno, kao što je Krležino — prodre u javnost, onda sve, što je vezano uz to ime, dobije u svačijim očima nekakov blještav sjaj, nešto, što ga već a priori čini savršenim i uzornim, makar da to u stvari ne odgovara istini. Najbolji pisac može napisati najlošije djelo, i nema apsolutno dobrih pisaca; može biti samo dobrih djela. — Ovaj fakat ne mijenja ništa na stvari, da u jednoj periodi, u kojoj jedno literarno ime dominira, izgubi cijela generacija te periode kritičnost i povede se ne samo za vrlinama toga pisca nego i za njegovim manama.

Stoga je bezuvjetno potrebno, da se djela Miroslava Krleže promotre iz malo udaljenije distance, da ih se uzme kao stvar, kao objekat i da se onda podvrgnu nepristranoj mirnoj i objektivnoj analizi. To nije potrebno samo radi autora, nego i radi publike, da ju se uputi u pozitivne autorove vrijednosti, a negativne da se eliminiraju i odbace.

Krleža je svu svoju umjetničku snagu koncentrisao u jedno minulo krvavo vrijeme, koje je u našim uspomenama ostalo kao siva prljava baruština, na koju se mi više ne želimo ni sjećati. On je preplavljen psihologijom toga vremena, njegovim grozničavim, haotičnim i bezglavim stanjem, njegovom bljutavom, nečovječnom i zvjerskom logikom, njegovim prljavim instinktima i bezdušnim nagonima i odatle sva ona turbelentnost, kaotičnost, zloba, cinizam i izrugivanje svemu i svačemu, koje sretamo u svim Krležinim djelima kao jedini motiv i jedini akord. On sam po sebi nije zloban, jer vjeruje i jer daje uvijek pravdi pravo da pobijedi, dobroti da ispravi zablude, ali i ta dobrota je plod onoga vremena, iz koga on crpe svoju građu

i nosi na sebi i odviše njegov pečat i njegov karakter. Ta pravda i ta dobrota stvorena je za vrijeme rata, kao reakcija na svu onu iskvarenost, podlost i rugobu, u koju je izobličena duša ratnoga čovjeka i obojena je odviše crvenom bojom, koja ipak nije rezultat vječnog i apsolutnog čovjeka, nego izraz jednoga njegova nesretnog momenta, jednog grča, koji je tražio izlaz iz časovitog nesnosnog stanja. U tome i leži glavna karakteristika, a ujedno i glavna pogreška Krležina stvaranja. Ono je odviše periodičan, momentalan, časovit izraz i ne dosiže ni u prošlost ni u budućnost čovječje psihe ni njegove evolucije. Njegova djela vrijede kao dokumenat jednoga stanja, koga smo mi hvala Bogu preživjeli i poslije koga smo upeli sve sile, da stvorimo apoteozu novoga čovjeka, i taj dokumenat spada više u literarnu historiju, nego li u samu živu književnost.

Takvoga je značaja i njegovo najnovije djelo »Vučjak«, koje inače dokazuje surov snažan talenat, ali premalo evolucione snage toga talenta, premalo razvoja u napredak. Krleža se, izgleda, petrificirao na jednom mjestu i u jednom stanju i ne pokazuje ničim, da misli poći dalje i da se usavršuje. On je uspio i s tim se zadovoljio. Ali autori dublje invencije i elastičnosti talenta nikada ne zaostaju, nego se vječito šire gore u svojoj krošnji, u svome vrhuncu, s koga se ne spuštaju, ali na kome se rasprostranjuju u širine i razvijaju u beskonačnost.

Krleža je ovu svoju posljednju dramu izradio na principima akustike kao glazbenik. Ali ta akustika i ta muzikalnost odviše je vanjska, a nije organski dio same sadržine. Gradacija je drame izražena u motivima opet kao kod muzičara: Mrtvac u haustoru, jedan motiv, zeleni kader, drugi motiv, školski škaf, treći motiv i konačno san — četvrti motiv. I svi su ti motivi obrađeni zasebno i gotovo neovisno jedan od drugoga, veže ih jedino fabula, dok se dramska radnja mora razvijati odozdo iz sebe i u sebi se samoj slomiti i sraziti. Ovakov način dramske forme spada više pripovijedalačkom području, koje je slobodnije i otvorenije od dramskoga. Drama u takovom obliku gubi stil i ne pruža onoga konačnoga sintetičnog i cjelovitog dojma, bez koga nema i ne može biti dobre drame. »Golgota« je imala taj dojam, jer je zadržala dramski okvir, iako ga je obradila narativnim sredstvima, dok ga je »Vučjak« potpuno razgradio i prešao u čistu pripovijetku.

Resume je svega toga ,da je Krleža ovim svojim djelom dokazao premalo umjetničke savjesti, a premnogo rudimentarnog prepotentnog talenta, koji još nije našao svoga kristalnog izbrušenog okvira, iako je njegova umjetnička ideologija prejasna i odviše jednostavna i jednostrana. Manje produktivnosti ,a više stila i nutarnjeg introspektivnog izgrađivanja moglo bi pokrenuti njegov talenat iz krutog stanja i učiniti ga elastičnijim i sposobnijim, da uhvati ono vječno, trajno, što leži u nama i oko nas, a što je jedini zakoniti materijal pravoga umjetnika.

Ahmed Muradbegović.

KAZALIŠTE U TUŠKANCU.

Ova je sezona imala da dade Zagrebu još jedan teater, u kojem bi radila samo drama, a ostala bi opera u velikom teatru na Wilsonovu trgu. Tako bi se konačno imao riješiti problem dramskoga teatra, koji je za napredak i kulturu naše metropole poslije oslobođenja postao životnim pitanjem. U državnoj subvenciji predviđen je rad u oba teatra i tako bi i s materijalne strane bilo to pitanje uređeno. No gdje je sreće, tu je i nesreće; sve je bilo uređeno i ražanj bio usječen, ali zec je ostao u šumi. Taj zec bi morao biti sama zgrada u Frankopanskoj ulici, koju treba još dograditi i urediti, a baš zato nije bila određena suma, koja bi napokon uredila i to pitanje. I tako bi i ova sezona, ostala bez teatra, da se ljudi nisu dosjetili nečemu, što bi moglo taj ahasverski teater provest između Scile i Haribide i postaviti ga na otvoreno more, da zaplovi konačno svojom pravom strujom.

Ta je pametna ideja teater u Tuškancu, u kojem će se servirati publici lake stvari, da joj jedamput dođe duša na mjesto, kad je već toliko godina uzaludno uzdisala za operetnim teatrom i lakom komedijom. Publika će biti sretna, riješila se ljute aždaje moderne drame i opere Debisia, Wagnera, Šekspira i svih tih mučitelja nježnog i osjetljivog purgerskog mozga i dobila konačno svoj ideal — operetu, otvoriti će svoje masne duboke kesurine, i novac će padati kao kiša. To je eto motiv, koji je vodio upravu da otvori kazalište u Tuškancu. Novac, koji tamo padne, određen je u svrhu izgradnje dramskog teatra u Frankopanskoj ulici, a jer svrha posvećuje sredstvo, ne preostaje ni nama ništa drugo, nego da namignemo obješenjački kazališnoj upravi, što se tako mudro prihvatila posla i to sve mučke, da se »vlasi« ne dosjete. Ako nam zbilja dogradi to nesretno kazalište, mnogo ćemo joj toga oprostiti, što smo joj inače trebali grdno zamjeriti.

g—

KONCERTI I OPERA.

Božični praznici učiniše malu stagnaciju u koncetnom životu. Aktivnost postojala je samo u izvedbi intimnih večeri u glazbenom zavodu i simfoničkih matineja u Music-Hallu. Trinaesto intimno veče bijaše posvećeno muzici francuskih kompozitora Davicusa Milhauda i Francisa Poulenca, reprezentantima francuske savremene i moderne muzike. Naročito je snažan tip u internacionalnom muzičkom životu Davicus Milhaud, koji, kao član internacionalnog društva muzičara, daje ovom društvu znatno obilježje, specifično u davanju smjera muzičkom koncipiranju. Njegovi kompozitorski produkti baziraju na politonalnosti, otonalnosti i na svim mogućim muzičkim zasadama sadašnjosti. Uza sve to, on je invenciozan i talentiran, te svoju poeziju izražuje raznim sredstvima — više puta, do futurizma sarkastičkim sredstvima (sonate pour flute, hautbois, clarinette et piano), a više puta posve umjereno (Les Soirées de Petrograde). Francis Poulenc i ako imade veliko ime u Francuskoj, ipak nije po renomeu dosegao Milhauda, ali po svojem mišljenju, bar po izvedbi kamermuzičkih kompozicija nije ni najmanje nevrijedniji od Milhauda. Već primjerice njegova »Rapsodie negre« odaje muzičara talentovanog i rutiniranog. Svakako je dobro, da se u Zagrebu koncertnu publiku upoznaje s inostranom savremenom muzikom i tako sistematski odgaja muzička javnost, da se uživi i upozna bit savremene moderne muzike, bila ona atonalna ili politonalna.

Veliki broj izvađača ovog interesantnog koncerta imade naročitu zaslugu u strpljivosti i požrtvovnosti studija preteško koncipisanih kompozicija.

»Zagrebačka Filharmonija« iznijela je na svojoj IV. matineji pod ravnanjem g. Milana Sachsa Saint Saënsov koncerat za violinu (h-mol, op. 61), u kojem je guslački kvart odigrao savjesno i vrlo muzikalno guslač g. Francis Arany, zatim je izvedena L. v. Beethovenova šesta simfonija (pastoralna) previše akademski s manje poezije. V. matineja filharmonije bijaše ne mala senzacija, jer je nastupio francuski pijanista Jean Courbin, koji je, osim klavirskih komada, koje je apsolvirao poznatim franceskim

načinom interpretisanja (mekoćom, osjećajnošću, poezijom), — izveo i Cesar Franckov koncerat »Variations symphoniques« u briljantnoj formi. Jedina omaška je nedostatnost fortissima. Pratnja bijaše pod ravnanjem g. Smodeka pregnantna i ritmička, a filharmoničari bilježe snažni uspjeh izvedbom Listove »Poèmes symphoniques«.

Opera osim novo uvježbanog »Onjegina« i »Peleasa i Melisande«, koja je već prošle godine bila uvježbana — samo je radi bolesti g. Križaja bila odgođena — spava zimski san. Ako otvoreno govorimo i ako Široline »Sjene« dajemo baletu u zasluge — onda je to slabi plod za četiri mjeseca sezone. Uz veliki kapelnički aparat moralo bi se više raditi. Osim nekih gostovanja nije se u operi ništa osobito dogodilo. Od gostova spominjem slavenske goste gđu Zikovu i g. Šimenca, koji su ostavili najljepši dojam u Zagrebu i pače po svojoj uspjeloj kreaciji u »Tosci« (kao »Tosca« i kao Cavaradossi) mogu svoj nastup nazvati trijumfom. Očekuje se nastup Zikove u ulozi Tatjane, koja se u ovoj ulozi senzacionalno prikazala ljubljanskoj publici. Gostovala je gđa Vika Čaleta lijepim uspjehom a od domaćih iznio je g. Vičar uvjerljivog Rodolfa u Puccinijevoj »Bohemi«. U istoj operi nastupio je kao dirigent naš mladi kapelnik i tajnik opere Mirko Polić, istaknuvši se svojim temperamentom. Očekujemo, da će opera započeti ozbiljno raditi i da će obećane premijere bar ove godine iznijeti.

Dr. Kazimir Krenedić.

NOVE KNJIGE

Bulićev zbornik. U oktobru 1921. proslavljena je sedamdesetipeta godišnjica rođenja najslavnijega našega naučnoga radnika na polju arheologije i domaće historije dra. Frana Bulića. Tom su mu prilikom bile iskazane i kod kuće i u stranom svijetu najviše časti u ime priznanja za njegov mnogogodišnji nadasve zaslužni i uspješan rad. Kao najviše priznanje bilo je zamišljeno izdanje spomenknjige s naučnim prilozima svečarevih učenika, štovatelja i prijatelja, kojih on imade veliki broj po cijelom svijetu.

Uspjeh poziva na saradnju nadmašio je sva očekivanja, tako, da se umjesto zamišljene čedne knjige morala izdati monumentalna publikacija, dostojna dičnoga svečara i odličnih suradnika.

Iza dvogodišnjega napornoga rada možemo javiti, da će za kratko vrijeme izaći ispod štampe «Bulićev zbornik». Knjiga je štampana na veoma finom papiru, ima 47 araka (oko 75 strana) velikog kvarta, a urešena je slikom svečarevom u bakrotisku, 300 slika u tekstu i 18 tabla, od kojih 2 u bakrotisku.

Troškovi su ogromni, a naklada je malena. Može se očekivati, da će se veći dio naklade prodati u inozemstvo. Nama je ipak je stalo do toga, da ostane kod kuće što veći broj primjeraka te knjige, koja će u kratko vrijeme biti rijetka. Zato je odlučeno, da se za domaće knjižnice i ljubitelje knjiga odredi u pretplati nisku cijenu, znatno nižu, nego su danas cijene knjigama na međunarodnom tržištu.

Cijena je čvrsto šivanoj i u karton vezanoj knjizi 700 dinara zajedno s poštarinom. U originalnom platnenom vezu 750 dinara.

Ta cijena vrijedi samo za domaće pretplatnike, koji se jave najkasnije do konca februara 1924. Pretplatnici, koji su se javili god. 1921. i poslali svoj prinos za štampanje, dobit će knjigu, ako nadoplate razliku.

Od 1. marta 1924. cijena će ovoj knjizi biti znatno povišena.

Pretplate primaju: Dr. Mihovil Abramić, državni muzej, Split; Dr. Viktor Hoffiller, narodni muzej, Zagreb; Zaklada tiskare »Narodnih Novina«, Zagreb.

Ruske narodne pripovijesti. Izvanredno izdanje »Matice Hrvatske«. Potreba dječije literature je kod nas prvi kulturni problem. Nestašica dječije literature i potražnja je tako velika, da se u ovo posljeratno vrijeme nastoji na svim stranama, da joj se što više udovolji. Pri tome naravno sudjeluju pozvani, a u većem dijelu i nepozvani, koji tu narodnu potrebu žele što više iskoristiti u svoje materijalističke svrhe, da manje vrijednim i često puta lošim izdanjima steku što veći kapital. Njih se ne tiče, koliko ta knjiga vrijedi i da li ona faktično odgovara svojoj svrsi; glavno je, da se posao isplaćuje. S toga je razloga potreban autentičan sud, koji će budno paziti na ta mnogobrojna i raznovrsna izdanja, dječje literature, kako bi se tom nedužnom i neiskvarenom svijetu servirala čista, korisna i djelotvorna duševna hrana. Ujedno je potrebno, da ta izdanja vrše naše prokušane, tradicionalne kulturno-prosvjetne institucije, koje imaju dovoljno shvaćanja i dovoljno ukusa, da toj potrebi što savjesnije i što potpunije udovolje.

Hvalevrijedno je od »Matice Hrvatske«, da je za božićne blagdane izdala ovakovo jedno izvanredno dječije izdanje, koje ima trostruku vrijednost. Prvo, jer je ta knjiga narodno blago našeg najvećeg slavenskog naroda, koji nam je po duši najbliži, drugo, što je ta knjiga zaista dobra i umjetnički zaokružena, a treće, što je tim izdanjem suzbila ostalu nesolidnu produkciju, koja je poplavila naše knjižarsko tržište ove vrsti lošim njemačkim i drugim izdanjima.

Toj knjizi je naslov: »Ruske narodne pripovijesti«. Prijevod je Mirka Divkovića sočan i korektan. Ruska narodna frazeologija je prenesena u našu narodnu frazeologiju tako, da pripovijesti izgledaju kao da su produkat našeg duha i naše narodne kulture. Ilustracije Ljube Babića su ukusne i odlikuju se otmenom umjetničkom formom u stilu rusko-bizantijske arhitektonske i slikarske umjetnosti. U knjizi ima dvadeset i devet što priča a što basni i sve su te pripovijesti i basne zadojene dubokim etičkim, moralnim i socijalnim idejama široke ruske duše, slavenske čovjekoljubivosti i bujne i nadasve originalne istočnjačke mašte.

Ovu knjigu najtoplije preporučujemo svima familijama i svima sladokuscima čiste, nepatvorene i samorodne narodne umjetnosti.

IZ UPRAVE.

Prvi i drugi broj našega lista šaljemo mnogim prijateljima knjige i onima, koji bi nas mogli podupirati, na ogled. Da se izbjegne kasnijim nesporazumcima, umoljavamo sve one, koji »Vijenac« ne misle držati, da nam oba broja povrate. Tko toga ne učini, uprava će mu list slati i dalje i bit će smatran pretplatnikom. Kako je uzdržavanje lista vrlo teško, molimo svakoga, kome je to moguće, da se na »Vijenac« pretplati. Što je više pretplatnika, to će list moći biti i bolji i ljepši.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d. Zagreb.**

»TIPOGRAFIJA« D. D. ZAGREB.